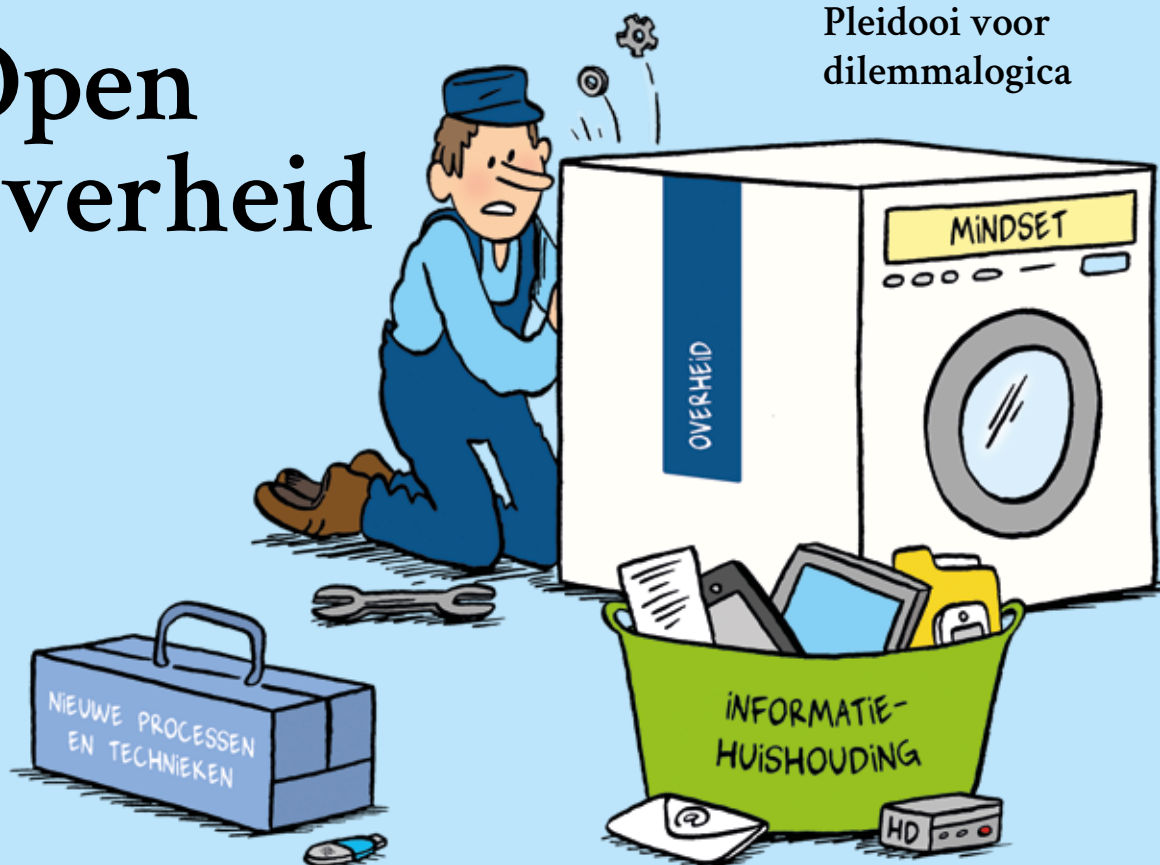

Hét platform voor de
informatieprofessional
bij de overheid

DUURZAAM DIGITALE INFORMATIEHUISHOUDING

Open overheid

Praktijk

Werk maken van
Wob-verzoeken

Buitenland

Noorse tips aan
Nederland

Interview

Pleidooi voor
dilemmalogica

Werken aan Wob-verzoeken

Zal de Woo verandering brengen in hoe overheden met een Wob-verzoek omgaan?

10

BUITENLAND

Noorse tips aan Nederland

Wat kan Nederland van Noorwegen leren, als het om (data)transparantie gaat?

18

ACHTERGROND

Met durf en lef transparanter

Afgelopen januari is het ministerie van BZK gestart met het project Actieve openbaarmaking

12

INTERVIEW

Woo een wassen neus?

De Woo is een stap in de goede richting. Maar de NVJ vraagt zich af of er niet te veel aanpassingen zijn gedaan

19

ACHTERGROND

Archief op orde

Hoe sorteert je voor op de Woo? In ieder geval door je archief in orde te brengen

14

INTERVIEW

Weg met transparantiekrimp

Besluitvorming moet in de openbaarheid tot stand komen, zegt Guido Rijnja. Maak openbaar bestuur echt openbaar

22

ACHTERGROND

Stukjes van de puzzel

Op 30 juni is de *Handreiking duurzame toegankelijkheid in de informatieketens van de Omgevingswet* vastgesteld

16

INTERVIEW

Algoritmen

Het gebruik van algoritmen is lastig. Het vraagt fijngevoeligheid en moreel besef, aldus Anne Mieke Zwaneveld

26

PRAKTIJK

Groningen leert met succes

De gemeente Groningen heeft haar eigen e-learningmodule voor informatiebeheer. Een goede keuze

28

BOEKBESPREKING

Fijne gereedschapskist

Het procesboek voor de functioneel beheerder helpt je om deze uitdagingen het hoofd te kunnen bieden

30

PRAKTIJK

IRMA

Den Haag heeft stappen ondernomen om haar informatiehuishouding te verbeteren. Het resultaat is IRMA

33

ACHTERGROND

Toegankelijkheid

Moeizame route naar openheid

37

NIEUW IN HET VAK

Vincent Lageweg

'Vragen stellen is niet dom'

5

EDITORIAL

Jacqueline Rutjens

Neem een geit!

20

OPINIE

Guido Enthoven

Wob wordt duur betaald

24

PRIKKEL

Open moet het zijn

24

SERVICEBERICHT

Wegwijs in content op KIA

38

VERENIGINGSNIEUWS

- War of the Words - Najaarsevenementen KNVI

Colofon

Redactieadres
Publiek Denken
Gebouw M1-47,
Binckhorstlaan 36,
2516 BE Den Haag
www.publiekdenken.nl
T 085 486 85 41
E od@publiekdenken.nl

Aanleveren kopij
E od@publiekdenken.nl

Uitgever
Lennart Huurman,
Asha Narain

Redactie
Jeroen Jonkers
(hoofdredacteur), Edwin
Driessen, Bart Hekkert, Eric
Kokke, André Plat

Gasthoofdredactie
Jacqueline Rutjens

Medewerkers aan dit nummer
Koen Bakker, Wouter Brons-
geest, Manon van Egmond,
Guido Enthoven, Frank Goes-
ten, Siebren Huitema, Leo
de Jager, Ben de Jong, Joost
van Koutrik, Peter Makkes,
Jelle van der Meulen, Marc
Notebomer, Olaf Schoelink,
Pieter Verbeek

Beeld- en eindredactie
Marc Notebomer

Art direction en vormgeving
Dimdim Grafisch Ontwerp

Cover
Studio Goudbaard

Beeld
Dimitry de Bruin, Truus van
Gog, Frank de Roo, Shutter-
stock, Marcel Verheggen

**Adreswijzigingen en
aanvraag abonnementen**
Abonnementsprijs
€ 133,35 ex btw per jaar
Losse nummers op aanvraag
verkrijgbaar
E od@publiekdenken.nl

Advertenties
MediaSales0031
Boyke Rajbalsing
E boyke@mediasales0031.nl
M 06 109 347 77

Drukker
Damen Drukkers

Od verschijnt 8 x per jaar en
wordt uitgegeven door

De in dit blad verkondigde meningen hoeven niet die van de redactie te zijn. De onafhankelijkheid van de redactie mag niet in het geding komen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Volg ons op LinkedIn en Twitter

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2021

OKTOBER

01/10	RECORDSMANAGEMENT
EN GOVERNANCE IN SHAREPOINT	GAAT DOOR
01/10	RELATIEBEHEER & ACCOUNTMANAGEMENT
IN DE INFORMATIEDIENSTVERLENING	
04/10	LEER BETERE VRAGEN STELLEN	*NIEUW*
05/10	SOD-I (ONLINE)	GAAT DOOR
05/10	PRIVACY & DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (AVG)	GAAT DOOR
05/10	DE MODERNE INFORMATIEBEHEERDER	GAAT DOOR
07/10	GRIP OP (ON)GEDEELDE INFORMATIE	
07/10	AVG EN ARCHIEVEN	
07/10	DIGITALE DUURZAAMHEID	GAAT DOOR
11/10	ARCHIEFWET 2021	*NIEUW*
13/10	INTRODUCTIE KIDO	
14/10	ARCHIVEREN VAN SOCIAL MEDIA	
15/10	AUDITING IN DE INFORMATIEDIENSTVERLENING	GAAT DOOR
26/10	DIGITALISEREN VAN DE INFORMATIEVOORZIENING	

Jacqueline Rutjens

Jacqueline Rutjens is directeur van RDDI en gasthoofd-redacteur van dit nummer van Od

Neem een geit!

Wat als je het verzoek om overheidsinformatie vooral als (e-)dienstverlening definieert? Dienstverlening die binnen een bepaalde periode tegen een bepaalde kwaliteit geleverd moet worden? In de voorbereiding op het iBestuur Congres trokken we deze denklijn door. We ontdekten dat dit perspectief mooi aansluit op de geschetste toekomstontwikkelingen in bijvoorbeeld Futurelab.¹ Wordt de huidige problematiek dat we als overheid vaak niet tijdig verzoeken af kunnen handelen daarmee niet verder vergroot? Het aantal informatieverzoeken neemt toe, ze zijn in een aantal gevallen enorm complex en leiden her en der tot enorme vraag naar extra capaciteit. Onlangs werd bekend dat het aantal ondersteunende functies binnen de overheid harder groeit dan de functies in het primaire proces. Het afhandelen van verzoeken is op zichzelf niet de discussie maar wel in de uitvoering met vele dilemma's omgeven. Ja, met het perspectief van e-dienstverlening wordt de uitdaging nog groter. Maar tegelijk is de strategie van "wordt het ingewikkeld, neem een geit" geen vreemde. Neem een geit? Ja, dit komt uit de parabel van een familie die elkaar het huis uitvecht, het echt niet meer met elkaar uithoudt en dan op advies van een wijze man er een geit bij neemt. Na een tijd is de situatie nog onhoudbaar en wordt de geit uit huis gezet. Wat blijkt? Alle voorgaande problemen zijn ook opeens voorbij. Soms moet je problematiek dus juist niet kleiner maken maar die juist in de ogen kijken en groter dan groot maken. Het meebrengen van "de geit" die e-dienstverlening heet, heeft als voordeel dat je kunt bouwen op een terrein waar we als overheid goede ervaringen mee hebben, de e-dienstverlening! Was een aantal jaar geleden alles nog op papier en moest je fysiek overheidsdiensten aanvragen, nu is er veel beschikbaar met een druk op de knop. Als je deze denklijn doortrekt, is zo'n dienst er primair op gericht om de samenwerking tussen klant en organisatie te verbeteren. En dat streven we als overheid juist ook na, alleen heten het dan geen klanten maar burgers. Dan zorgen we dus ook dat door het gebruik van slimme digitale formulieren (e-formulieren) en/of apps klanten de aanvraag of melding digitaal kunnen doen en ons werkproces daarop aansluit. Hey, maar dat kennen we, ook vanuit de informatiehuishouding! Vervolgens neem je na enige tijd afscheid van de geit en is de onderliggende zaak een stuk eenvoudiger geworden. Tenminste, zo gaat het verhaal.

Vanuit RDDI hebben we het afhandelen van informatieverzoeken bekeken vanuit de bijdrage van de informatiehuishouding. Dat wil zeggen dat we hebben geïnventariseerd welke bijdrage IT-tooling kan leveren aan het snel doorzoeken van informatie. We komen als vervolgstap tot rijksbrede inkoop. Ook onderzochten we welke organisaties naar verhouding sneller en beter informatieverzoeken afhandelen en welke bijdrage de informatiehuishouding daaraan kan leveren. Het rapport is onlangs verschenen op onze site Informatiehuishouding.nl, zeer aan te raden en we organiseren de komende tijd kennissessies. In dit magazine komen een aantal goede voorbeelden langs, maar ook de dilemma's. Daarbij is het uitgangspunt 'computer says yes', aldus Anne Mieke Zwaneveld in dit themanummer. En waar kennen we die uitdrukking van? Juist, uit de e-dienstverlening.

Guido Enthoven sluit zijn bijdrage af met de constatering dat er 'betekenisvolle ruimte' is ontstaan om het afhandelen van de informatieverzoeken te verbeteren. Het Noorse voorbeeld laat zien wat je kunt doen met actief openbaar maken en ook andere bijdragen laten zien wat wel mogelijk is. Die ruimte wordt dus ingenomen door vrijwel alle organisaties binnen het rijk. Zij hebben de verbetering van de informatiehuishouding beschreven in hun verbeterplannen voor de komende jaren. Dat geeft hoop en moed. Maar, we gaan nu eerst die geit naar binnen halen.

Veel leesplezier!

1 <https://www.informatiehuishouding.nl/Producten+%26+publicaties/rapporten/2020/04/21/de-informatiehuishouding-van-het-rijk-in-2030>

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Voorwaarde: informatiehuishouding op orde

Overheid maakt werk van Wob-verzoeken

Elk jaar groeit het aantal Wob-verzoeken bij overheden. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ontving er in het coronajaar alleen al tweehonderd. Bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) staat de teller eind augustus voor dit jaar al op honderd, bijna evenveel als heel vorig jaar. De druk op de ambtenaren neemt toe, met als gevolg dat twee derde van de Wob-verzoeken te laat wordt beantwoord. Gaat de Wet open overheid hier verandering in brengen? Dan moeten overheden hun informatiehuishouding wel op orde hebben.

'EEN WOB-PROCES KOST VEEL TIJD VANWEGE HET LAKKEN VAN INFORMATIE'

Bij het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) zijn ze ver met de komst van het nieuwe Enterprise Information Management systeem (EIM). Dat vervangt binnenkort het oude DMS, waarover medewerkers erg ontevreden waren, vertelt Stephan Tolido, product owner EIM bij het ministerie. 'Het was te gebruiksonvriendelijk, niet meer van deze tijd en bood onvoldoende ondersteuning bij de uitvoering van hun werk.'

Overzichtelijker

Sinds vorig jaar is het ministerie gestart met de inrichting van het EIM, een product van Suite 16 van OpenText. Vier processen werden daarbij als case geoptimaliseerd, waaronder het Wob-proces. De directie WJZ (Wetgeving en Juridische Zaken) heeft daarvoor het hele Wob-proces doorgenomen om te kijken wat goed en niet goed gaat. Met als resultaat: er staat nu een geoptimaliseerd proces met echt een kop en staart, legt Tolido uit. 'Als er een Wob-verzoek binnenkomt is het hele proces geautomatiseerd, wat het werk voor de gebruiker ervan een stuk makkelijker maakt. Op basis van metadata kun je in het systeem een zaak starten. Als gebruiker word je in iedere stap van het Wob-verzoek meegenomen. Je krijgt in je scherm vragen te zien om te volgen. Voor welke directie is het Wob-verzoek bedoeld? Wie kijkt er naar? Kunnen we binnen de gestelde termijn antwoord geven, of is uitstel nodig?'

Dat was tot voor kort dus heel anders. Er was wel een workflow, maar ambtenaren moesten meer zelf nadenken en hielden de voortgang bij in Excellijsten. 'Het risico op fouten is dan ook kleiner geworden in het nieuwe systeem,' aldus Tolido. 'In dit zaaksgewijs werken staan alle stappen vast. Je volgt wat er op je scherm wordt gevraagd. Je moet wel een heel goede reden hebben om ervan af te wijken. Dat maakt het werk veel overzichtelijker en gemakkelijker.'

Lakken

De gemeente Zaanstad heeft het Wob-proces al wat

langer geoptimaliseerd. Al sinds eind 2013 werkt de gemeente met het portaal Mozard. Dat is gekoppeld aan de website. Een inwoner, journalist of organisatie vult daar een online formulier in, waarmee het Wob-verzoek start. Met het zaaknummer kan hij of zij continu de status van het verzoek volgen, en erover mailen met de gemeente.

Aan de achterkant komt het verzoek automatisch terecht in een online zaakbak, legt Linda Huijgens uit, klachtenmanager en een van de Wob-coördinatoren bij de gemeente. 'Een Wob-coördinator zorgt ervoor dat de juiste afdeling ermee aan de slag gaat. Degene die het verzoek oppakt krijgt daarvoor ondersteuning van ons in het proces en vanuit juridische zaken. De verantwoordelijkheid voor het verzoek ligt bij de beleidsafdeling, maar de coördinator houdt de termijn in de gaten. Ook adviseren we bij het lakken van documenten, zoals het witlakken van namen, het verbergen van concurrentiezaken en persoonlijke gegevens.'

Dat lakken van informatie - ook wel bekend als weglakken, witlakken, zwartlakken, voorlakken, *redacten* of *black-linen* - is een van de redenen waarom het Wob-proces zoveel tijd kost, en ambtenaren onder druk staan. Leon Maes, projectleider bij de implementatie van nieuwe Wob-software bij het ministerie van Financiën legt uit waar het misgaat. 'Een aantal keren is gebleken dat journalisten of andere Wob-verzoekers die digitale "lak" er eenvoudig konden afhalen. Door een "gelakt" document te printen en scannen voordat je het digitaal deelt, kun je dit voorkomen. Maar dat proces kost veel tijd en extra papier. Het is toch jammer dat je bij elk document die stappen moet nemen.'

En als dat niet nauwkeurig gaat, ontstaan er fouten. In juni 2018 kregen ambtenaren van Buitenlandse Zaken maar liefst acht Wob-verzoeken binnen van het tv-programma *Nieuwsuur* en dagblad *Trouw* over Nederlandse steun aan Syrië. Vertrouwelijke en staatsgeheime informatie kwam toen naar buiten, omdat het niet goed afgelakt was.

Uit onderzoek na Kamervragen daarover bleek dat er meer dan 2000 pagina's bij deze verzoeken werden vrijgegeven, waarbij 25.000 tot 30.000 lakhandelingen zijn gepleegd. Daarnaast hebben dezelfde ambtenaren die hieraan werkten later dat jaar ook nog eens 382 Kamervragen moeten beantwoorden,

OD KENNISSESSIE

7 DECEMBER 2021
MAURITSKAZERNE, EDE

Samen met 150 informatieprofessionals in de overheid kennis delen en verdieping opzoeken. Een kans bij uitstek om ontwikkelingen in jouw vakgebied te bespreken en van elkaar te leren.

Aan de hand van key-note speakers (Eric Burger, Erica Toelle), ervaren praktijktrainers en docenten gaan we tijdens lezingen en workshops dieper op het onderwerp in.

SCHRIJF JE TIJDIG IN

Het aantal inschrijvingen groeit snel. Verzeker jezelf van deelname en schrijf je nu alvast in. Heb je een abonnement op Od? Dan ontvang je een korting van 10% op de deelnemersfee van 179 euro (deze actie is niet geldig in combinatie met andere acties).

- ✓ FYSIEKE BIJEENKOMST
- ✓ WORKSHOPS
- ✓ LEZINGEN
- ✓ VOLOP GELEGENHEID TOT NETWERKEN
- ✓ STANDS

THEMA

**OFFICE 365 SHAREPOINT,
COMPLIANCE EN
RECORDSMANAGEMENT**

PROGRAMMA

09.45-10.30	Plenaire opening met o.a. <i>Eric Burger en Erica Toelle</i>
10.30-11.45	Workshopronde 1
11.45-12.45	Lunch en netwerken
12.45-14.00	Workshopronde 2
14.00-14.15	Pauze en netwerken
14.15-15.30	Workshopronde 3
15.30-16.15	Plenaire lezing en afsluiting
16.15-17.00	Netwerkborrel

MELD JE AAN VIA

WWW.OD-ONLINE.NL/KENNISSESSIE

De OD Kennissessies zijn mogelijk gemaakt door

'CONCLUSIE: HET MOET ANDERS'

twee Kamerbrieven geschreven en hebben zij een Kamerdebat voorbereid. Conclusie: het moet anders. Daarom koos het ministerie voor het systeem ZyLAB, waar ook Financiën en Infrastructuur en Waterstaat (IenW) mee werken. 'De noodzaak voor verandering van het Wob-proces was groot,' vertelt Paul van den Bosch, business analist bij BZ. 'Dat het zo kon misgaan wilden we niet een tweede keer. Naar aanleiding van de fouten is een projectteam ons hele Wob-proces anders gaan inrichten.' Rik Siepel, adviseur open overheid bij BZ vult aan: 'We hebben toen ingezet op een gehele herinrichting van het proces, waarbij juridische zaken meer de regie in handen kreeg, zodat er altijd iemand bovenop zat. Het kwam wel eens voor dat de behandeling van een verzoek vertraging opliep doordat directies het te druk hadden. Bij een Wob-verzoek gaat het vaak om een actueel en prangend thema, waarbij er, naast de verzoeker, vaak ook Kamerleden bovenop zitten.'

Positieve trend

Bij Financiën en IenW zorgt ZyLAB echt voor verbetering, stelt Maes. 'Met dit systeem kunnen we het hele proces digitaal houden, dus hoeven we niet opnieuw documenten te printen en scannen. Inventarisatielijsten worden zo veel mogelijk geautomatiseerd ingevuld en e-mailadressen automatisch gelinkt tot voor de apenstaart. Natuurlijk zal menselijke controle altijd nodig zijn, want helemaal volledig automatisch lakken is een utopie.' Ook bij BZ werkt het goed, al is dat nog niet in cijfers uit te drukken, vertelt Siepel. 'Daar moeten we nog onderzoek naar doen, maar het is evident dat de regie die juridische zaken voert als positief wordt ervaren en dat verzoeken minder vertraging oplopen. Stukken kunnen in dit nieuwe proces sneller worden geïnventariseerd en dankzij de automatische lakregels in het systeem worden verzoeken sneller beoordeeld. Er is een positieve trend gaande waarin termijnen meer worden gehaald en overschrijdingen korter zijn.' IT helpt om de processen beter op orde te krijgen, maar het is maar een klein deel van het verhaal,

stelt Van den Bosch. 'Het belangrijkste is hoe je je informatiehuishouding inricht, welke afspraken je maakt en het gedrag van je mensen. Dat begint met het juist opslaan van documenten. Als mensen dat al niet goed doen, loop je meteen al achter. Een soepel Wob-proces is gebaat bij een goed archief en goede zoeksoftware, zodat je makkelijk alle relevante informatie kunt vinden. Met software kun je ook het proces goed bewaken van het moment dat het verzoek binnenkomt tot het besluit.'

Siepel is het daarmee eens. Je moet van tevoren eerst goed nadenken wat je met het systeem wilt, samen met architecten en functiebeheerders. 'Een systeem moet vooral ontlasten en niet belasten. Je ziet namelijk regelmatig bij overheden dat mensen het moeilijk vinden om met nieuwe systemen te werken, waar niet goed over is nagedacht en die niet voldoende intuïtief zijn.'

Nieuwe wet

En hoe gaat het straks met de Wet open overheid wanneer overheden actief zelf informatie openbaar moeten maken? Of dat leidt tot minder Wob-verzoeken en vragen, vraagt Yolanda van Baak, strategisch adviseur bedrijfsvoering en control van de gemeente Zaanstad zich af. 'Aan de ene kant is dat voor de hand liggend. Aan de andere kant kan meer informatie juist weer leiden tot meer vragen. Maar die zullen sowieso gericht zijn. Nu zie je bij Wob-verzoeken dat het soms om een slag in de lucht gaat. Vaak wordt een verzoek gedaan vanuit het idee om alle informatie te hebben over een bepaalde zaak. We zijn er in ieder geval klaar voor. Je ziet dat de informatiepositie van burgers veelal ondergeschikt is aan die van de overheid. Met de nieuwe wet wordt die positie beter en zullen inwoners beter kunnen onderhandelen met de overheid. Ik denk dat het een heel mooie manier kan zijn om de Code goed openbaar bestuur in te vullen.'

'MENSELIJKE CONTROLE ZAL ALTIJD NODIG ZIJN'

Noorse tips aan Nederland

Ga langzaam vooruit en bouw vertrouwen op

Noorwegen doet het goed als het om transparantie en open (overheids)data gaat. Met de Nationale Data Catalogus en Einnsyn biedt het zijn inwoners de mogelijkheid om toegang te krijgen tot een grote hoeveelheid data die de publieke sector beschikbaar stelt. Aan de basis van het Noorse succes ligt vertrouwen tussen inwoners en overheid. 'Maar dat kan in een oogwenk verdampen als het niet goed wordt beheerd. We moeten ons langzaam haasten.'

De Noorse wetgeving is niet 'digitaliseringsvriendelijk', aldus Tor Arild Sunnevåg

'DE PUBLIEKE SECTOR MOET ZIJN GEGEVENS NOG MEER DELEN DAN NU GEBEURT'

en burgers zijn de stakeholders, doelgroepen, gebruikers en deels eigenaren van ons digitale ecosysteem, dat gecoördineerd en deels beheerd wordt door Digdir.' Digdir is het middelpunt van de succesvolle digitaliseringsinspanningen

die in Noorwegen worden geleverd. Volgens Sunnevåg is samenwerking een belangrijke voorwaarde voor dat succes. Bijvoorbeeld met de particuliere sector. Ook vertrouwen tussen inwoners en overheid speelt een rol. 'Maar', zegt Sunnevåg, 'er zijn meer factoren die van belang zijn. Zoals het hoge opleidingsniveau van de inwoners en dat er veel *early adopters* van technologie in Noorwegen zijn. Of de gecentraliseerde digitale registers van inwoners en van bedrijven

Aan het woord is Tor Arild Sunnevåg van het Noorse *Digitaliseringsdirectoratet* (Digdir). Dit agentschap is het belangrijkste instrument van de Noorse overheid om de publieke sector te digitaliseren. 'Wij exploiteren en ontwikkelen belangrijke ict-infrastructuur en zorgen voor de strategische coördinatie van digitalisering in de sector,' legt Sunnevåg uit. 'Lokale en centrale overheden, bedrijven, de vrijwilligerssector

die worden beheerd door de Noorse belastingdienst en het nationale bedrijfsregister Brønnøysundregistrene. Ook belangrijk is dat Noren al jaren de mogelijkheid hebben om hun belastingaangiften digitaal te doen. Dit alles zorgt ervoor dat Noren relatief relaxed tegenover digitalisering staan en we misschien gemakkelijker vooruitgang boeken dan andere landen.'

Oud ontwerp

Toch heeft ook Noorwegen met uitdagingen te maken, aldus Sunnevåg. 'Zo is onze wetgeving niet "digitaliseringsvriendelijk" en staan we voor de opgave om meer aan te sluiten bij de behoeften van een samenleving. Daar komt bij: de digitale functionaliteit die het werk van de lokale en centrale overheden ondersteunt heeft een basisontwerp dat 20 tot 30 jaar oud is. Als je zo'n ontwerp gebruikt om moderne digitale diensten op te bouwen, brengt dat hoge onderhoudskosten met zich mee en houdt dat het gebruik van systemen in stand die eigenlijk al lang ontmanteld hadden moeten worden.'

Ook lastig, volgens Sunnevåg, is dat de meeste gegevens voor een bepaald doel worden verzameld en niet zomaar voor andere doeleinden kunnen worden gebruikt. 'Bovendien moeten inwoners kunnen begrijpen welke informatie de publieke sector namens hen beheert en wat er met die gegevens gebeurt. Dat is voor specialisten al moeilijk te begrijpen, laat staan voor leken.'

Datakatalog

Het paradepaardje van Digdir is de Felles datakatalog (Data.norge.no). In het Nederlands: de Nationale Data Catalogus. Sunnevåg: 'In het kort is dat alles wat je nodig hebt om gegevens te zoeken, interpreteren en te gebruiken. De catalogus slaat zelf geen data op maar biedt meta-

'HET PARADEPAARDJE VAN DIGDIR IS DE FELLES DATAKATALOG'

data over gegevens die in principe beschikbaar zijn op de plek waar ze in eerste instantie zijn gemaakt. We bieden wel een datahotel (vanwege een upgrade het komende jaar) waar dataleveranciers hun gegevens kunnen opslaan als ze deze mogelijkheid zelf niet hebben. Maar dat is geen duurzame oplossing.'

De Nationale Data Catalogus bestaat uit vier subcatalogi: *Dataset*, *API's*, *Terms* en *Information Model*. 'Een dataset heeft een informatiemodel, legt Sunnevåg uit. 'Dat informatiemodel moet gegevens bevatten over hoe de dataset moet worden geïnterpreteerd (*Terms*) en de dataset zelf moet interpreteerbaar zijn (opnieuw *Terms*). En om een dataset effectief in gebruik te nemen, moet men informatie hebben over de distributie (*API*). Verder is er een portal waarin de genoemde metadata doorzoekbaar zijn. Het doel is om een platform te bieden waarin consumenten de gegevens kunnen vinden die ze nodig hebben, met de bijbehorende voorwaarden en informatie over hoe ze toegang tot die gegevens kunnen krijgen. En niet te vergeten, informatie over hoe ze die gegevens correct kunnen interpreteren.'

Einsynn

Een tweede project waar Digdir bij is betrokken is Einsynn (Einsynn.no/). Sunnevåg: 'Dat is een online dienst die meta-informatie over correspondentieregisters van staats-, gemeentelijke en provinciale instanties publiceert, samen met informatie over vergaderingen en commissies. Als ze openbaar zijn, kunnen burgers de documenten uit die registers en van die

vergaderingen inzien. Ook Einsynn maakt deel uit van de nationale transparantie-inspanningen en is een centraal onderdeel van de Noorse digitaliseringsinspanningen.'

Vertrouwen

Wat is de huidige status van transparantie in Noorwegen? Sunnevåg: 'Dat is echt een moeilijke vraag om te beantwoorden. Zoals gezegd, lijken de uitdagingen van Noorwegen sterk op die van andere landen. We moeten ervoor zorgen dat we de integriteit van data op waarde weten te schatten en het vertrouwen dat we hebben verdiend op een juiste manier beheren in onze zoektocht naar *state-of-the-art* diensten. De technische oplossingen en data zijn beschikbaar, maar het vertrouwen waarop we onze samenleving baseren kan in een oogwenk verdampen als het niet goed wordt beheerd. We moeten ons langzaam haasten.'

Dat is des te belangrijker omdat transparantie onder druk komt te staan. 'Nieuwe technologie wordt weliswaar gebruikt om de overheid transparanter te maken,' aldus Sunnevåg, 'maar aan de andere kant zien we ook de neiging om niet te delen. Deels vanwege de AVG, maar ook om controle te houden'

Ethiek

Wat zijn volgens Sunnevåg de belangrijkste lessen die Nederland kan leren van een land als Noorwegen? 'Ga langzaam vooruit,' zegt hij, 'en bouw vertrouwen op bij je inwoners. Houd de ethiek van alles in gedachten.'

'Maar stel ook een holistische doelarchitectuur op, die een "natuurlijke" ontwikkeling ondersteunt. Het is belangrijk je daarbij te realiseren dat het in wezen om een losse choreografie gaat die beheerst kan worden maar zich ook ontwikkelt door "natuurkrachten" buiten jezelf.'

NVJ ontevreden met huidige wetsvoorstel

Wet open overheid een wassen neus?

De Wet open overheid (Woo) moet overheden transparanter maken. De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) ziet de wet als een stap in de goede richting, maar is kritisch op de vele aanpassingen die het originele wetsvoorstel heeft ondergaan.

De toeslagenaffaire, de grotendeels zwartgelakte dossiers en de onwettelijke Wob-werkwijze van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: als het afgelopen jaar ons iets heeft geleerd, is het wel hoe belangrijk het is om een beeld te kunnen houden op het handelen van de overheid, zegt Thomas Bruning, algemeen secretaris van de NVJ. 'De overheid is van ons allemaal. Daarom moet iedereen zicht kunnen hebben op wat daar besloten wordt. Alleen dan kan de democratie optimaal werken.'

Internationale achterstand

De Tweede Kamer stemde begin dit jaar in met de Wet open overheid (Woo), die de Wet openbaarheid bestuur (Wob) opvolgt. De wet is bedoeld om overheden transparanter te maken. De toegang tot publieke informatie wordt daarom een recht van burgers en bepaalde categorieën informatie moeten voortaan door overheden verplicht en uit eigen beweging openbaar worden gemaakt. Na instemming van de Eerste Kamer moet de nieuwe wet in 2022 in werking treden. Hoog tijd, vindt Bruning, want de ooit internationaal vooruitstrevende Wob is inmiddels behoorlijk achterhaald. 'De probleempunten die daarin zaten zijn ingehaald door internationale verdragen die nota bene door Nederland zijn geïnitieerd. Dat is wel pijnlijk om

te zien. De Woo leek daar een goed antwoord op te geven, maar tijdens de lange weg van wetsvoorstel tot instemming in de Kamer is een hoop verloren gegaan.'

Trage besluitvorming

De NVJ heeft vier grote punten van kritiek op het huidige wetsvoorstel. Ten eerste valt een groot gedeelte van de semi-overheid (organisaties die een publiek belang dienen en publieke financiering krijgen) buiten de reikwijdte van de wet. 'Vele organisaties waren vroeger overheid en zijn dat nu niet meer, maar worden wel erdoor gefinancierd,' legt Bruning uit. 'Daarom is op die organisaties net zo goed het democratisch principe van controle van toepassing, maar in de Woo is dat niet geregeld.'

Dat geldt ook voor het tempo van besluitvorming over informatieverzoeken. Net als onder de Wob blijft de wettelijke termijn 4 weken, de NVJ pleit voor halvering daarvan. Bruning: 'Wacht je zo lang, dan is het journalistieke momentum vaak al voorbij.' Een derde punt van kritiek is dat er te gemakkelijk uitzonderin-

'DE DEMOCRATIE KOST NU EENMAAL GELD'

Thomas Bruning: 'Investeren in een open overheid zal in eerste instantie geld kosten, maar levert uiteindelijk ook veel op'

gen kunnen worden gemaakt, met als consequentie dat informatie niet wordt verschaft. Daar moet een transparantieregister uitkomst in bieden: dan is duidelijk over welk soort data overheden beschikken, juist ook als die informatie niet valt onder de categorieën van actieve openbaarmaking.

Een laatste, zeer belangrijk punt is het pleidooi voor een informatiecommissaris. 'Diegene kan, naast de ombudsman, lokale overheden wat strakker houden en hen bewust maken van de verantwoordelijkheid die ze hebben,' legt Bruning uit. 'Helaas zijn de bevoegdheden van de informatiecommissaris nogal uitgekleet ten opzichte van het originele wetsvoorstel. Sommige gemeenten stellen wel zo iemand aan op gemeentenniveau, maar diegene moet dan wel echt onafhankelijk zijn. Als hij onder de CIO valt en het wordt een keer spannend, dan heeft hij zich toch te voegen naar de lijnen van woordvoering en communicatie. Dan heb je er niet zoveel meer aan.'

Belangen in het geding

Uit de politiek klinkt weliswaar een roep om meer openheid, de vraag blijft hoe ver die openheid moet gaan. 'Voor een belangrijk deel van de overheid staat openheid helaas tegenover de *efficiency*-denkwijze,' zegt Bruning. 'Daar valt nog een wereld te winnen. Ik

'DE BEVOEGDHEDEN VAN DE INFORMATIECOMMISSARIS ZIJN ENORM UITGEKLEED'

hoop dat we kijken naar andere landen - in Scandinavië (red., pp. 6-9), of het Verenigd Koninkrijk - om te zien dat het kan werken en dat openheid het overheidsproces niet in de weg hoeft te zitten.'

In principe hebben we hierin te maken met twee grootheden, vervolgt hij. 'Aan de ene kant heb je politieke onderhandelingsprocessen. Daarin leent niet alles zich voor de volstreekte openbaarheid. Ik kan me voorstellen dat daar net andere regels gelden. Maar zoals de toeslagenaffaire of misstanden bij gemeenten zijn geen onderhandelingsprocessen, daar gaat het om levens en belangen van burgers. Juist daarom heb je een informatiecommissaris nodig, die kan bepalen wat onder welke categorie valt en die kan zien of belangen van burgers niet in het geding komen.'

Blik naar binnen

Met de juiste uitvoering van de wet zullen de nodige kosten gepaard gaan: alleen naar gemeenten gaat al jaarlijks 42,1 miljoen euro en eenmalig 121,9 miljoen euro. 'Maar de democratie kost nu eenmaal geld,' zegt Bruning. 'Dat moeten we accepteren. Investeren in een open overheid zal in eerste instantie geld kosten, maar levert uiteindelijk ook veel op. Door kennis beschikbaar te stellen aan burgers, journalisten en bedrijven kunnen zij er ook mee aan de slag.'

Naast wetgeving en financiën is er bewustwording nodig, die gepaard gaat met een kritische blik naar de eigen organisatie. 'In iedere gemeente, ministerie of overheidsorganisatie moeten een paar mensen bezig zijn met informatievoorziening. Je zou zelfs kunnen zeggen: stop met het modelleren van informatie op communicatieafdelingen en verleg dat geld naar het beschikbaar maken van informatie. Laat aan anderen de verpakkingen over om iets met de informatie te doen, en stel je als overheid dienend op. Doen we dat, dan kan de Woo daadwerkelijk een eerste stap zijn naar een betere situatie.'

Weg met transparantiekrimp

‘Maak openbaar bestuur daadwerkelijk openbaar’

Wanneer Guido Rijnja, communicatieadviseur bij de Rijksvoorlichtingsdienst een gesprek heeft over een lastige situatie op het vlak van actieve openbaarmaking stelt hij op enig moment altijd de “Mart Smeets-vraag”: wat gaat er door je heen? ‘Wanneer je twijfelt over je omgang met informatie, bijvoorbeeld of je iets wel of niet openbaar moet maken, kan die vraag heel onthullend zijn,’ zegt Rijnja. ‘Het antwoord zegt iets over je kijk op de overheid, over je vaardigheden en over je omgeving.’

Rijnja is een groot pleitbezorger van dilemma's. Dat is een methode die is ontwikkeld om bij lastige opgaven contact te maken over wat partijen uiteendrijft en wat ze verbindt. 'In alle eenvoud draait het om de vraag: hoe neem ik mensen mee, niet zozeer in de oplossingen, maar vooral bij wat daaraan voorafgaat, in het contact maken over het probleem,' legt Rijnja uit. 'Als de overheid zich ergens mee bezighoudt, is er altijd een dilemma, omdat de overheid zich bemoeit met zaken die niet vanzelf gaan. Met dilemma's proberen we het contact tussen ambtenaren onderling, maar ook tussen ambtenaren en bewindslieden en natuurlijk met burgers te verbeteren.' Terwijl de discussie over een open bestuurscultuur even hevig gevoerd werd, maar inmiddels weer naar de achtergrond lijkt verdrongen, is er bij veel ambtenaren de wil anders met informatie om te gaan, ziet Rijnja. 'Er is een bijzondere mengeling van kramp en creativiteit in de ambtenarij. Over wat schuurt, dat dilemma, kun je ook al communiceren! Haal de kaarten van je borst, stel je eerder kwetsbaar op, ook als leidinggevend. Door te laten zien dat je iets niet weet, maak je juist gemakkelijker contact. Ambtenaren vrezen nog weleens chocoladeletters in de krant, maar als je zelf met informatie komt, zijn mensen eerder geneigd je te geloven. Mensen waarderen eerlijkheid, die stap naar voren toe.' Let wel: dilemma's moet geen trucje zijn. Rijnja: 'Het gaat er niet om de dingen makkelijker of beter te verpakken dan ze zijn, het gaat om echt contact maken. 'We slaan als overheid nog aardig vaak de plank mis, wat betreft communicatie. In communicatie met de burger moeten we aansluiten bij waar mensen op dat moment mee worstelen. We hoeven daarin geen

Guido Rijnja

'ALS JE ZELF MET INFORMATIE KOMT, ZIJN MENSEN EERDER GENEIGD JE TE GELOVEN'

verschillen weg te werken, maar juist in staat zijn ze beter onder ogen te zien. Verschil mag er wezen!

Voor en tegen

Dat nieuwe vormen en methoden van overheidscommunicatie gewenst zijn, blijkt uit de praktijk. Kijk bijvoorbeeld naar de energietransitie, zegt Rijnja. 'Er is vaak weerstand tegen de komst van windmolens. Kijk je voorbij de eerste emotie en ga je met mensen in gesprek, dan merk je dat het ze vaak niet kan schelen of die windmolens er komen of niet, maar dat ze zich zorgen maken over hoe onze bredere omgang met energie onze leefomgeving beïnvloedt. Hoe gaan we om met de ruimte in dit gebied? Als je contact maakt over de opgave, zie je dat iemand die ergens tegen is, vaak ook ergens voor is.' De overheid belicht een vraagstuk vaak vooral vanuit het eigen perspectief, vanuit wat zij als een probleem ervaart, constateert Rijnja. 'Dat zorgt voor onbegrip vanuit de burger. In de coronacrisis zie je eenzelfde patroon als in de energietransitie: er zit iets onder de woede of het protest. Mensen willen aandacht en erkenning voor hun problemen. In overheidscommunicatie zijn we nu vaak bezig met iets beter uitleggen, aan de hand van *infographics*, *storytelling* of wat niet al. Beter zou het zijn om gewoon de vraag stellen: waar zit

je nou mee? En die meesterlijke vraag uit de zienswijze van *Deep Democracy*: wat heb je nodig?'

Daarmee gaat dilemma's over meer dan alleen communicatie: het bevraagt tegelijkertijd het beeld van de overheid en het beeld van de maatschappij als geheel dat ambtenaren hebben. 'Zie je mensen als consumenten, die je iets duidelijk moet maken? Of zie je ze als producenten, die betrokken zijn en ergens belang bij hebben? We moeten stoppen met de vraag voor wie iets bedoeld is, maar de vraag stellen: van wie is dit? Dan ben je niet bezig met een doelgroep, maar creëer je gedeeld eigenaarschap.'

Openbare overheid

Communicatie tussen overheid en burger kan problematisch zijn, het contact tussen Kamer en ambtenaren behoeft net zo goed verbetering. 'Het komt vaak voor dat medewerkers van een ministerie een vraagstuk volledig uitpluizen en dan een voorstel presenteren aan de minister of de Kamer,' weet Rijnja. 'Maar ook hier geldt: zet nou eens eerst alle spanningen en dilemma's uiteen en besluit dan in samenspraak hoe we daar mee om moeten gaan.' Dilemma's draait om het voeren van een beter gesprek, met oog voor mogelijkheden en uitdagingen voor iedere partij. 'De overheid moet luisteren, aandacht geven, maar natuurlijk uiteindelijk ook beslissingen nemen,' zegt Rijnja. 'Dat moet ook niet veranderen. Wat wel anders moet, is dat het openbaar bestuur daadwerkelijk openbaar wordt. De overheid probeerde lang te zorgen dat andere mensen haar snapt, maar het gaat er nu juist om dat we laten zien dat we de burger snappen, dat we diegene zien staan, en met oog voor ieders belang en in de openbaarheid tot goede besluitvorming komen.'

Tekst **Jelle van der Meulen**

Beeld **Frank de Roo**

Jelle van der Meulen is redacteur bij Publiek Denken

Anne Mieke Zwaneveld pleit voor meer transparantie

Open, tenzij...

Overheden maken in toenemende mate gebruik van algoritmen, maar voor inwoners is nauwelijks te overzien welke gevolgen dat voor hen heeft. Het gebrek aan transparantie en controle leidt tot onvrede en misstanden. Anne Mieke Zwaneveld, gemeentelijke ombudsman van Rotterdam, vraagt zich af hoe het beter kan.

Anne Mieke Zwaneveld:
'We moeten ervoor zorgen dat besluiten niet alleen maar door een computer worden genomen'

Stel, je hebt recht op een bijstandsuitkering. Die wordt uitgekeerd door je gemeente, maar de hoogte ervan wordt bepaald door de rijksoverheid. 'De staatssecretaris van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bepaalt het budget,' legt

Anne Mieke Zwaneveld uit. 'Die baseert zich daarbij op kengetallen en algoritmen van een gemiddelde gemeente. Maar dat gemiddelde houdt geen rekening met de individualiteit van jouw gemeente, waardoor het kan voorkomen dat gemeenten niet de juiste hoeveelheid krijgen die ze

nodig hebben. Daar zie je dat algoritmen niet precies genoeg zijn om maatwerk te kunnen leveren.'

Gebrekkige ethiek

De Rotterdamse Rekenkamer publiceerde in april van dit jaar het rapport *Gekleurde technologie*, waarin

het concludeerde dat de inzet van algoritmen door de gemeente leidde tot vooringenomen uitkomsten, er te weinig transparantie was en een gebrek aan besef van de ethische kant van algoritmen. Kort daarvoor, in maart, bracht de Nationale ombudsman het onderzoek *Een burger is geen dataset* uit, waarin wordt gewaarschuwd dat door het gebruik van algoritmen het handelen van de overheid voor burgers meer en meer in een *black box* terechtkomt. 'Mensen hebben geen idee van de gevolgen van het wijdverspreide gebruik van algoritmen door de overheid,' constateert Zwaneveld. 'Sterker nog, ze weten vaak niet dat algoritmen überhaupt ten grondslag liggen aan een overheidsbesluit. Maar je moet als burger gewoonweg kunnen weten wat de overheid met jouw gegevens doet en waarom. Momenteel is er een totaal gebrek aan transparantie. Het moet hier geen 1984 of Oost-Duitsland zijn, waar je in de gaten wordt gehouden zonder dat je weet wat er aan de hand is.'

In de toeslagenaffaire leidde het gebruik van algoritmen tot discriminatie en schendingen van privacy. 'Dat is wel een *wake-up call* geweest,' denkt Zwaneveld. 'Daar zijn de negatieve effecten van het gebruik van algoritmen wel heel manifest geworden. Ik kan me voorstellen dat veel mensen denken: als dat daar gebeurt, wat zou er dan allemaal nog meer aan de hand zijn?' 'Inmiddels is het, door de ondervragingscommissie, duidelijk geworden dat aan de hand van bepaalde kenmerken nader onderzoek naar mensen werd gedaan. Daar moest wel heel diep voor gegraven worden; op het moment zelf hadden mensen geen idee waarom ze eruit gepikt werden door het algoritme.'

Menselijke interventie

Onze moeizame en soms zelfs incorrecte omgang met algoritmen is evident, maar het brede gebruik ervan lijkt nauwelijks meer tegen te houden.

'JE MOET ALS BURGER WETEN WAT DE OVERHEID MET JE DOET EN WAAROM'

'Je kunt ook niet zeggen: dan maar geen algoritmen,' zegt Zwaneveld. 'We kunnen niet terug naar de achttiende eeuw. Wat we wel kunnen doen, is ervoor zorgen dat besluiten niet alleen maar door een computer worden genomen.' Besluiten en ook overwegingen van mensen moeten altijd transparant, altijd in te zien zijn, aldus Zwaneveld. 'Met fraudedetectie is het natuurlijk lastiger om aan de voorkant transparant te zijn, omdat werkelijke fraudeurs daar hun voordeel mee kunnen doen. Maar toch zou ik zeggen: open tenzij. Nu is het: gesloten, tenzij. Twee zaken zijn daar volgens haar voor nodig. In de eerste plaats moet er altijd een steekproefsgewijze controle zijn van de uitkomsten van beleid waarbij algoritmen zijn gebruikt, om te controleren of er niets fout is gegaan. Ten tweede moet er altijd een mens kijken of er iets niet klopt als er een melding of klacht komt. 'Ik snap het heel goed dat het voor een overheid niet mogelijk is iedere casus op zijn individuele merites te beoordelen. Dat je algoritmen gebruikt, begrijp ik volledig. Maar aan de voorkant moet duidelijk zijn dat je het doet en aan de achterkant moet er altijd een correctiemogelijkheid zijn door een mens.' 'Van overheden en ambtenaren vergt dat vooral moreel besef en veel fijngevoeligheid. Het kan zijn dat een bepaald element in het algoritme niet discriminatoir is, maar een cumulatieve van elementen kan dat wel zijn. Het algoritme moet daarom niet alleen ontworpen worden door technici, maar moet *checks and balances* doorstaan van allerlei andere specialisten, zoals op het gebied van ethiek. Op het einde van de dag hebben wij er recht op dat beleid snel, soepel en ruimhartig

is. Dat verandert zeker niet omdat er een algoritme wordt ingezet.'

Computer says yes

De discussie over het gebruik van algoritmen door de overheid raakt een breder vraagstuk over wat voor overheid we willen zijn. 'We hebben de overheid de afgelopen jaren ingericht als een bedrijf, waarin effectiviteit en efficiency, vooropstaat,' vindt Zwaneveld. 'Daarin willen we zo veel mogelijk doen met zo weinig mogelijk mensen. Dan ga je automatisch op zoek naar manieren om het werk te standaardiseren, maar mensen zijn nooit standaard.' 'De inzet van algoritmen is daarmee een voorbeeld van hoe overheden vooral geneigd zijn hulpmiddelen in te zetten om het zichzelf gemakkelijker te maken,' vervolgt Zwaneveld. 'Maar de overheid is een dienaar van het volk, dus laten we het eens van de andere kant bekijken: hoe kun je het leven voor mensen makkelijker maken? Het is jammer dat daar de denkkracht van de overheid niet op zit, hoewel het misschien nog wel beter is om een denktank van burgers te organiseren, die een verlanglijstje maakt met punten waarvan zij vinden dat de overheid het beter moet regelen.' Een andere invulling van het beleid over de bijstandsuitkeringen zou daarvan een uitkomst kunnen zijn. Momenteel rekent het UWV uit wat burgers naast hun eventuele (neven-) inkomsten krijgen als bijstandsuitkering, maar mensen zouden dit ook zelf kunnen invullen, meent Zwaneveld. 'Ik ben voor *high trust, high penalty*. Laat mensen het zelf invullen en doe een controle achteraf. Maar dan kom je weer terug bij het mensbeeld van de overheid zelf: daar heerst te vaak geïnstitutionaliseerd wantrouwen. Zet je middelen, zoals algoritmen, in omdat mensen niet deugen of zet je ze in omdat mensen behoeften hebben aan een dienst? Dat is natuurlijk een groot verschil. *Computer says yes*, daar moeten we naartoe.'

Met durf en lef steeds transparanter

De overheid deelt informatie onvoldoende, niet tijdig en niet correct met de Tweede Kamer. Dit was een van de pijnlijke conclusies van het rapport *Ongekend onrecht* van de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag (POK). Een eerste stap naar meer transparantie is dat departementen verplicht hun beslisnota's delen met de Kamer. Begin dit jaar startte jurist Helene de Man daarvoor het project Actieve Openbaarmaking bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

Hoe geef je zo'n ommezwaai vorm? Hoe krijg je iedereen bij het rijk mee? Met een klein projectteam spande De Man zich in om dat in gang te zetten en schreef ze mee aan de beleidslijn, die afgelopen mei naar de Tweede Kamer ging. Vanaf 1 juli is het officieel: onderliggende departementale nota's die de bewindspersonen hebben gebruikt voor de besluitvorming gaan nu standaard mee met Kamerbrieven. Elk departement moet het versturen van die beslisnota's zelf regelen, maar BZK is de trekker.

Beter parlementair debat

Om het proces op orde te krijgen, heeft het projectteam gekozen voor twee soorten Kamerstukken: wetgeving en grote beleidsbrieven, zoals meerjarenplannen en strategische agenda's. 'Anders wordt het wel een heel grote omschakeling voor iedereen,' legt De Man uit. 'Vervolgens breiden we langzaam uit naar alle Kamerbrieven. We kijken nog naar hoe we een en ander technisch het beste kunnen aanleveren bij de Kamer. Het vergt flink wat processtappen om dat op orde te krijgen.'

Maar het zal volgens De Man allemaal leiden tot een beter parlementair debat. 'Als Kamerleden alle opties op tafel hebben die een minister heeft overwogen bij een besluit, zal dat leiden tot een levendiger gesprek in de Tweede Kamer. Ik denk echt dat het een goede ontwikkeling is dat we met de onderliggende nota's inzichtelijker laten zien hoe een bepaald stuk tot stand is gekomen. Daarover kun je dan in gesprek met elkaar. Actieve openbaarmaking gaat om meer openheid creëren over hoe we de voor- en nadelen hebben afgewogen.'

In het dagelijks werk verandert er voor de ambtenaren die met de beslisnota's bezig zijn niet veel, stelt De Man. 'Het hele departement is al gericht op schriftelijke uitwisseling van ideeën. Die gaan de lijn in en komen zo bij de bewindspersonen terecht. Dat blijft ook zo. Natuurlijk kan sommige informatie nog steeds niet worden gedeeld. Bijvoorbeeld als de staatsveiligheid in het geding dreigt te komen.'

Met de actieve openbaarmaking hoopt De Man dat een nieuw bewustzijn ontstaat onder ambtenaren. 'Ik hoop dat we ons er meer bewust

van worden dat de onderliggende nota's ook worden gelezen door mensen die geen insiders zijn. Je moet zaken dus beter uitleggen, misschien in meer woorden. Dat zal leiden tot betere Kamerbrieven. Ook is het goed voor het ambtenarenapparaat. Ik hoop dat het de sluier die daarover ligt, weghaalt. Als we wat meer durf en lef tonen en laten zien wat we allemaal doen, is er heel wat informatie die we kunnen delen.'

Voorbeeld

De actieve openbaarmaking van beslisnota's past mooi in het streven van de Wet open overheid (Woo), maar is er geen onderdeel van. De Man: 'Het komt echt voort uit de kabinetsreactie op het POK-rapport. Terwijl de Woo ook gaat gelden voor alle decentrale overheden, geldt dat niet voor de nieuwe beleidslijn actieve openbaarmaking nota's. Medeoverheden hoeven niet, zoals de ministeries, actief de onderliggende nota's mee te sturen met brieven naar de gemeenteraad of provinciale staten. Maar ik ben wel benieuwd of ze het voorbeeld van het rijk overnemen.'

Voorsorteren op de Woo

Archief op orde!

In antwoord op Wob-verzoeken moeten overheden in het vervolg transparanter laten zien hoe bepaalde besluiten tot stand zijn gekomen. En dat betekent dat persoonlijke adviezen, voorstellen, standpunten van ambtenaren en bewindspersonen ook openbaar gemaakt moeten worden.

Werden de persoonlijke beleidsopvattingen in Wob-documenten voorheen altijd weggelakt, sinds het rapport *Ongekend onrecht* van de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag (POK) naar aanleiding van de toeslagenaffaire is dat veranderd. Het kabinet wil dat de overheid transparanter wordt. Dat betekent ook dat meer beleidsopvattingen openbaar worden gemaakt.

Openbaar maken

Wat houdt dat precies in? 'We hebben nu met zijn allen besloten dat we persoonlijke beleidsopvattingen die ouder zijn dan 5 jaar in principe openbaar maken in Wob-verzoeken,' legt Jaap-Willem Berg, Wob-coördinator van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) uit. 'Alleen wanneer deze oudere beleidsopvattingen onderdeel zijn van een actueel dossier, mogen ze worden weggelakt.'

Daarnaast moeten ook nieuwere beleidsopvattingen openbaar worden gemaakt wanneer er door het weglakken van informatie een onvolledig of onjuist beeld ontstaat over een dossier, aldus Berg. Het openbaar maken gebeurt dan wel geanonimiseerd. Ook wanneer er sprake is van een politiek-bestuurlijk (hoog)gevoelig dossier, waar grote interesse voor is in de Tweede Kamer of de media, mogen beleidsopvattingen openbaar worden gemaakt. Berg: 'Bij de afweging hiertoe zijn verschillende afdelingen betrokken: juridische zaken, de desbetreffende beleidsafdeling, communicatie en bestuursadviseurs.'

Er is dan ook een duidelijke kentering gaande, stelt hij. 'Bij de oude Wob waren in principe persoonlijke beleidsopvattingen niet openbaar, nu dus in bepaalde Wob-dossiers wel. Wel blijft het nog steeds mogelijk, volgens artikel 11, eerste lid, van de Wob, om bepaalde persoonlijke beleidsopvattingen, die voor intern beraad

bedoeld zijn, weg te lakken. Niet richting de Tweede Kamer, maar wel richting Wob-verzoeker. Daar maken we een onderscheid in.'

Berg is positief over de ontwikkeling. 'Ik vind dat we vanuit BZK nu veel opener zijn geworden in ons besluitvormingsproces. We laten nu zien hoe we uitvoerig voor- en nadelen hebben afgewogen en zo tot een besluit zijn gekomen. Het is goed dat we als overheid daarover transparanter worden. Dat draagt alleen maar bij aan een goede gedegen maatschappelijke discussie. Zo sorteren we voor op de Wet open overheid. Als de wet wordt ingevoerd, wordt de overheid echt veel transparanter.'

Eenvoudiger

Hoe kunnen informatieprofessionals Wob-specialisten het beste helpen? Berg: 'In de POK-brief en het hoofdlijnenakkoord van de VVD en D66 richting formatie staat duidelijk dat de overheid er werk van moet maken om de informatiehuishouding op orde te krijgen. Ik denk dat goede archivering daarvoor echt belangrijk is. Dat je een archief krijgt waarin alleen relevante informatie staat. Dat maakt het voor Wob-procedures een stuk eenvoudiger.'

Berg: 'Nu heb je bijvoorbeeld heel veel e-mails in het archief, die eigenlijk niet veel toevoegen. Toch moet je ze allemaal meenemen. Ook slimme zoeksystemen helpen, en er wordt gewerkt aan een rijksbrede laktool. Allemaal tools die ons helpen op een andere manier te besturen. Als een echte transparante overheid.'

**'HOE KUNNEN INFORMATIE-
PROFESSIONALS WOB-SPECIALISTEN
HET BESTE HELPEN?'**

Tekst **Guido Enthoven**

Guido Enthoven is auteur en oprichter van Instituut Maatschappelijke Innovatie, extern adviseur actieve openbaarheid bij RDDI en promoveerde op het proefschrift *Hoe vertellen we het de Kamer?*

Overheidsinformatie

De vis wordt (heel erg) duur betaald

Het jaar 2021 lijkt zowaar het Jaar van de Transparantie te worden. Begin januari kondigde de regering aan achterliggende beslisnota's aan de Kamer te gaan sturen. Enkele weken daarna werd de Wet open overheid (Woo) in de Tweede Kamer aangenomen. In de debatten over de kabinetsformatie werd het belang van een nieuwe bestuurscultuur benadrukt.

De dagelijkse praktijk is echter weerbarstig. De afhandeling van Wob-verzoeken leidt nog steeds tot groot chagrijn, zowel bij de behandelend ambtenaren als bij de verzoekers. Ambtenaren klagen over de omvang van de Wob-verzoeken, constateren dat de informatie niet goed vindbaar is en beschouwen de afhandeling van Wob-verzoeken vaak als “corvee”. Aan de andere kant krijgen burgers en journalisten vaak pas na vele maanden – en soms pas na jaren – antwoord op hun verzoek, om vervolgens te zien dat belangrijke documenten ontbreken of cruciale passages zwartgelakt zijn. De bestuurskundige Wim Voermans reageerde onlangs op het besluit van minister De Jonge van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over de afhandeling van Wob-verzoeken inzake coronamaatregelen. ‘Hij reageert als een bibliothecaris op een verzoek om een boek met de wedervraag: weet u wel hoeveel boeken wij hier allemaal hebben?’ Hoewel de vergelijking niet

helemaal op gaat – zo moeten overheidsdocumenten getoetst worden op uitzonderingsgronden – is het beeld van een bibliotheek interessant. Hierbij enkele kengetallen om de discussie in perspectief te zetten.¹ Alles bij elkaar is het beeld verontrustend. Ten eerste valt op dat de wettelijke termijn van 56 dagen vaak niet wordt gehaald, zelfs als het gaat om kleine Wob-verzoeken. Het veelgebruikte argument van de toenemende omvang van Wob-verzoeken gaat maar in een deel van de gevallen op. Maar vooral de kosten van verstrekking zijn uitzonderlijk hoog. Om de analogie door te trekken: indien een antwoord op een Wob-verzoek in boekvorm zou worden gepubliceerd, kost dit boek over visserij of rekeningrijden de belastingbetaler al gauw enkele

¹ Cijfers zijn gebaseerd op verschillende onderzoeken in opdracht van o.a. BZK en RDDI naar actieve en passieve openbaarheid en berichtgeving in de media (o.a. Volkskrant, RTL Nieuws).

Aantal Wob-verzoeken bij kerndepartementen, totaal 2019	1.400
Aantal op rijksoverheid gepubliceerde Wob-verzoeken 2019	740 (55 %)
Gemiddeld aantal dagen beantwoording	125
Gemiddeld aantal verstrekte pagina's per Wob-verzoek	140
Percentage Wob-verzoeken waarbij 1-50 pagina's wordt verstrekt	65 %
Totaal aantal verstrekte pagina's door kerndepartementen in 2019 (1.400 x 140).	200.000 pagina's
Indicatie kosten Wob-afhandeling rijk o.b.v. 20 fte per departement	€ 24 mln.*
Indicatie kosten afhandeling, per Wob-verzoek	€ 17.000.-
Kosten ontsluiting overheidsinformatie, per pagina.	€ 120.-

* Voorzichtige inschatting, waarschijnlijk ligt dit bedrag hoger.

tienduizenden euro's met een levertijd van ruim 4 maanden. Let wel: dit is informatie die met publiek geld gefinancierd is. En het gaat hierbij niet om de productiekosten, maar louter om de verstrekkingkosten. Ergens lijkt er iets heel erg misgegaan te zijn in het ontsluiten van overheidsinformatie. We hebben onze publieke informatie ondergebracht in een schrikbarend dure overheidsbibliotheek. Het enige goede nieuws is dat met deze cijfers er betekenisvolle ruimte lijkt te zijn voor verbetering. Hierbij enkele denkrichtingen op basis van recent onderzoek:

1. **Snel leveren belangrijkste documenten.** Bij een Wob-verzoek dat in overleg met de verzoeker is afgebakend tot 30 tot 70 documenten lijkt het mogelijk om binnen een periode van 6 tot 8 weken de informatie te leveren. Deze aanpak kan een impuls zijn om binnen de termijn de meest interessante documenten te leveren en daarmee kosten voor een uitgebreider afhandelingscapaciteit te besparen. Niet alle indieners zullen akkoord gaan met afbakening van het verzoek, maar voor de indiener biedt het ook voordelen om relatief snel inzicht te krijgen in relevante documenten.
2. **Gebruik tooling.** Laktools kunnen bijdragen aan het sneller afhandelen van Wob-verzoeken. De huidige generatie laktools biedt mogelijkheden voor het geautomatiseerd lakken van persoonsgegevens, het opstellen van inventarisatielijsten en het ontdubbelen van e-mails. Een nieuwe generatie laktools zal ook automatisch kunnen selecteren op sleutelfunctionarissen en op (potentiële) relevantie.

3. **Schrap de vaagste uitzonderingsgrond.** Het kabinet heeft besloten om bij het informeren van het parlement en bij Wob-verzoeken rond politiek (zeer) gevoelige dossiers niet langer de uitzonderingsgrond van persoonlijke beleidsopvattingen te zullen hanteren. Maar waarom zou dat dan niet op grotere schaal plaats vinden? Dit leidt tot veel minder discussies tussen beleidsambtenaren en Wob-juristen en zal daarmee leiden tot meer transparantie, een snellere afhandeling en lagere kosten. Maak het geanonimiseerd verstrekken van persoonlijke beleidsopvattingen bij rijk, provincies en gemeenten de standaard. Alleen al met deze maatregel zou waarschijnlijk overheidsbreed een bezuiniging van 20 miljoen op de afhandeling van Wob-verzoeken ingeboekt kunnen worden.

4. **Inkorten parafenlijn.** Aan het einde van een Wob-traject is er nog de zogenaamde parafenlijn. Het aantal parafen verschilt per ministerie, maar 7 of meer parafen zijn geen uitzondering. Bijvoorbeeld paraaf beleidsmedewerker, Wob-jurist, Wob-coördinator, MT-lid beleidsdirectie, directie Communicatie, bureau Bestuurszaken, toets door bewindspersoon, handtekening pSG. In een dergelijke situatie is een gemiddelde doorlooptijd van 125 dagen verklaarbaar...

5. **Open by design.** Momenteel wordt in pilots bij de ministeries van Economische Zaken en Klimaat, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de mogelijkheden verkend om aan de voorkant – bij de productie van informatie – al rekening te houden met mogelijke toekomstige openbaarheid van (onderdelen van) het document. Het is in dat geval eenvoudiger om later stukken actief openbaar te maken, dan wel toekomstige Wob-verzoeken vlotter af te handelen.

Ten slotte. Sommigen beschouwen democratie als de minst slechte regeringsvorm. Anderen benadrukken juist de kracht van de democratie: het vermogen om met meer ervaringen, overwegingen en ideeën tot een betere toekomst te komen. Openbaarheid van overheidsinformatie is vanuit dat perspectief een cruciale voorwaarde voor een goed functionerende democratie. Op papier lijkt het jaar 2021 het Jaar van de Transparantie te worden. Nu de praktijk nog.

ACHTERGROND

Tekst **Joost van Koutrik** en **Ben de Jong**

Joost van Koutrik is provinciearchivaris van Utrecht en coördinator archieftoezicht bij Het Utrechts Archief en coördineert de totstandkoming van de handreiking. Ben de Jong is zelfstandig adviseur informatiemanagement en opsteller van de handreiking in opdracht van VNG, IPO en Unie van Waterschappen.

DUTO onder de Omgevingswet

Stukjes van de puzzel

Na afronding van veldwerk in de regio Utrecht en toetsing door specialisten uit de betrokken koepelorganisaties is op 30 juni de *Handreiking duurzame toegankelijkheid in de informatieketens van de Omgevingswet* vastgesteld. De handreiking is samengesteld in opdracht van de VNG, het IPO en de Unie van Waterschappen en zal worden gepubliceerd op de website Aan de slag met de Omgevingswet. Ook wordt een factsheet vormgegeven waarmee u snel inzicht krijgt in de belangrijkste bronnen.

De opdracht tot het opstellen van de handreiking is ontstaan doordat het behoud van duurzame toegankelijkheid van informatie met de introductie van de Omgevingswet onder druk staat. De wet veronderstelt immers een (nog) sterkere mate van keteninformatisering tussen overheidsorganisaties in vergelijking met voorgaande wetgeving. Wie zorgt er dan voor de duurzame toegankelijkheid van de informatie die ze delen? Anders gesteld: wat betekent de invoering van deze wet voor duurzame toegankelijkheid van informatie (DUTO) in de ketensamenwerking tussen gemeenten, waterschappen, provincies en gemeenschappelijke regelingen?

De strategische uitgangspunten (zie ook *Od 7*) liggen vast volgens het rapport *Archief functies in het Stelsel Omgevingswet*¹ en de daaruit voortgekomen DUTO-scans, gericht op de landelijke voorzieningen². Voor de lokale en interbestuurlijke inrichting van de informatievoorziening zijn met name de afgesproken samenwerkingsbouwstenen van belang, volgend uit het Project Interbestuurlijke Ketensamenwerking Omgevingswet (PIKO)³. Dit betreft dan met name de bouwstenen: interbestuurlijke zaaktypencatalogus Omgevingswet (I-ZTC), producten en dienstencatalogus (I-PDC) en de interbestuurlijke ketenprocessen⁴. De handreiking laat zich samenvatten in vijf basisregels. Als u die

regels goed toepast dan bent u voorbereid om uw informatie vindbaar, beschikbaar, leesbaar, interpreteerbaar en betrouwbaar te maken en te houden voor de gebruiker van nu en voor de gebruiker in de (soms verre) toekomst.

1. *Bepaal wie betrokken is bij duurzame toegankelijkheid in de keten*

Stem af met de functionarissen/rollen die (interbestuurlijk) samenwerken om duurzame toegankelijkheid tot een succes te maken. Denk daarbij aan programmamanagers, strategisch beleidsmedewerkers, relatiebeheerders of accountmanagers die sturing geven aan de implementatie van het DSO. Anderzijds zijn ook specialisten in het informatiemanagement betrokken: informatie- en procesmanagers en informatiearchitecten, adviseurs informatiebeheer (recordmanagement) en functionarissen voor gegevensbescherming en privacy. En natuurlijk de archivariissen die de juiste voorwaarden scheppen voor duurzame permanente bewaring.

2. *Zorg dat uw informatiebeleid aansluit op de landelijke Ow-DUTO kaders*

Weet wat er binnen het programma Aan de slag met de Omgevingswet aan beleidskaders is ontwikkeld. Pas die toe in het eigen lokale informatie- en beveiligingsbeleid. In dit geval specifiek met betrekking tot duurzame toegankelijkheid: het Omgevingsbesluit (hoofdstuk 14) belicht de verdeling van verantwoordelijkheden tussen de stelselbeheerders van het DSO en u als bevoegd gezag. De kaderdocumenten van het DSO⁵ bevatten diverse onderdelen die raken aan duurzame

toegankelijkheid:

- a. visie op het DSO: uitgangspunt C5, aanleiding voor de DUTO-scans;
- b. globaal programma van eisen: paragraaf 2.6, eisen voor archivering en zorgplicht;
- c. doelarchitectuur: principe 'APDS009' en paragraaf 9.2 over verantwoordelijkheden;
- d. globaal content raamwerk: bijlage F, met informatieobjecten en verantwoordelijkheden.

Neem vanuit deze kaders de DUTO-scans op de stelselvoorzieningen door en stel vast waar deze raken aan de lokale en regionale inrichting van uw informatiehuishouding.

3. *Bepaal om welke processen en informatie het gaat*

Gebruik de inventarisatie van bedrijfsprocessen met behulp van de Omgevingswetarchitecturen voor gemeenten, provincies en waterschappen, of toepassingsinstrumenten zoals werkende processen⁶. Op basis van de ordening in deze bronnen vindt u zeker de informatieobjecten die om uw beheeraandacht vragen. Voor de inrichting van de ketenprocessen gebruikt u de interbestuurlijke zaaktypencatalogus Omgevingswet en de producten-dienstencatalogus (ZTC/PDC). Onder de resultaattypen van zaaktypen staat een verwijzing naar bewaartermijnen. Deze kunt u inzetten in samenhang met uw lokale ZTC of via uw documentair structuurplan (DSP).

Leg focus op de uitwisseling van informatie met de landelijke voorzieningen en met uw ketenpartners. Bij de landelijke voorzieningen gaat het dan om

1 Zie het rapport *Archief functies*, bijlage 5b op de pagina Ketensamenwerking UIVO-I van de website Aan de slag met de Omgevingswet: <https://bit.ly/3hb5DtZ>.

2 Zie de uitkomsten van DUTO-scans van het Nationaal Archief hier: <https://bit.ly/3yLtbuZ>.

3 Zie de uitkomsten van het PIKO-project hier: <https://bit.ly/2VjCFQu>.

4 De zaaktypencatalogus Omgevingswet (I-ZTC) en producten- en dienstencatalogus (I-PDC) zijn te vinden via: <https://bit.ly/3BQrHBU>, maar worden ook doorontwikkeld door de VNG. Die doorontwikkeling vindt u in de Pleio-groep Omgevingswet - ZTC en PDC.

5 Zie voor de kaderdocumenten DSO: <https://bit.ly/3l01Z6Z>.

6 Zie VNG werkende processen: <https://bit.ly/38LEeKd>.

Open moet het zijn

Geregeld als ik aan de Wet open overheid (Woo) denk, komt er een lied in me op van The Scene: 'En de lucht wordt donker, en de maan verschijnt, maar ik word niet dronken, want er is iets dat harder toeslaat en dat maar niet verdwijnt.' Het lied maakt me vrolijk en ook de wet doet dat met me. De Wet open overheid is een stimulans om als overheid de informatiehuishouding te verbeteren en is een uitgelezen kans om door te pakken op de ingeslagen weg.

De afgelopen jaren merk ik dat op managementniveau er gelukkig steeds meer aandacht komt om te sturen op de informatiehuishouding. Een wet als de Woo kan dit proces verder stimuleren. Naast de verplichting om minimaal elf categorieën actief te openbaren is hoofdstuk 6 uit de wet interessant. Onder de titel 'Digitale informatiehuishouding' staat

de opdracht aan iedere overheidsorganisatie om maatregelen te treffen ten behoeve van 'het duurzaam toegankelijk maken van de digitale documenten'. Hierbij moet je denken aan de verbetering van de wijze waarop digitale documenten worden vervaardigd, geordend, bewaard, vernietigd en ontsloten. Op rijksniveau moet er een meerjarenplanning komen en de verwachting is dat er actief gemonitord gaat worden over de voortgang.

Dit biedt het vakgebied de kans om nu gezamenlijk stappen te zetten. Ik ben dan ook benieuwd of lezers de Woo al hebben besproken met hun team. Immers, het heeft voor iedere functie impact. Bijvoorbeeld bij de start van een document is het goed om al te beseffen dat het document op korte termijn openbaar kan zijn. De

Woo roept ook op om meer dan de verplichte elf categorieën te openbaren. Het is dan ook goed om te inventariseren wat je openbaar zou kunnen en willen maken. In de praktijk merk ik dat veel collega's hierover nog niet hebben nagedacht, laat staan organisatiebrede afspraken gemaakt. Door ermee te starten, ga je ook merken dat er strakkere afspraken gemaakt moeten worden over de informatiehuishouding.

Welke kans zie jij nog om binnen je organisatie een stimulans te geven aan de implementatie van de Woo? Als iedere lezer minimaal een initiatief neemt, dan lukt het ons gezamenlijk om "de sneeuwbal" te laten rollen. Grijp je kans en deel het met ons! Mail naar od@publiekdenken.nl.

Jeroen Jonkers is hoofdredacteur Od

SERVICEBERICHT

Kennisnetwerk
Informatie en Archief

Wegwijs in content op KIA

KIA heeft een nieuwe functionaliteit: de KennisIndex. Binnen enkele klikken krijg je relevante verwijzingen naar informatie over diverse onderwerpen overzichtelijk gepresenteerd. Zo wordt zoeken en vinden op het platform eenvoudiger.

Stel je voor: je bereidt een presentatie voor over digitale vernietiging in het GEMMA Gegevenslandschap. Ter ondersteuning van je verhaal zoek je schematische visualisaties. Het schiet je te binnen: onlangs toonde een collega een praatplaat bij het bespreken van

een vergelijkbaar onderwerp. Je surft naar KIA, want daar moet de plaat zeker staan. Maar zoekcombinaties ten spijt levert de zoekmachine niet het juiste resultaat.

De KennisIndex helpt

Een actieve community die veel deelt, is de kracht van KIA. Tegelijkertijd kan dat leiden tot informatie die minder goed terug te vinden is. De KennisIndex biedt daar een oplossing voor. Deze functionaliteit is ontwikkeld om content op KIA beter vindbaar te maken door middel van een trefwoordenlijst en daaraan gekoppelde overzichtspagina's,

de kennisdossiers. Het is dus een wegwijzer om het zoekgemak te verbeteren.

Hoe werkt het?

In de KennisIndex staan diverse relevante onderwerpen op alfabetische volgorde gesorteerd. In één klik word je naar een kennisdossier geleid, waarin je overzichtelijk verwijzingen naar actuele en betrouwbare informatie vindt. Het dossier wordt deels automatisch gevuld door middel van tagging. Dat is het toekennen van labels (bijvoorbeeld 'digitale vernietiging') aan reeds gepubliceerde of nog te publiceren content. Op die manier worden kennisproducten,

blogs, filmpjes etc. beter vindbaar. Daarnaast voegen beheerders van de dossiers – de inhoudelijke experts – zelf verwijzingen toe naar kennisproducten in andere kennisbanken. Zo vormt de KennisIndex een centrale verzamelaarsplaats voor vakinhoudelijke informatie. Recentelijk zijn kennisdossiers over de AVG, MDTO en digitale vernietiging gepubliceerd. Maar er staan nog meer onderwerpen op het lijstje. Heb je suggesties voor kennisdossiers of tips over verwijzingen die absoluut niet mogen ontbreken? Laat het weten via info@kia.pleio.nl.

'DE HANDREIKING LAAT ZICH SAMENVATTEN IN VIJF BASISREGELS'

de aanvragen en meldingen en het Omgevingsloket of om bestanden die u aanbiedt aan de stelselvoorzieningen voor publicatie van plannen en beleidsdocumenten. Met de ketenpartners gaat het vooral om de DSO Samenwerk-functionaliteit of het beheer van informatie die volgt uit andere vormen van samenwerking, eventueel ook buiten de landelijke voorzieningen om. Maak daarover afspraken: wie welke informatie beheert en zolang bewaart als dat is toegestaan via de methodiek van de Selectielijst.

4. Richt uw eigen processen en de ketenafspraken by design in

Geef prioriteit aan duurzame toegankelijkheid door het *by design* inrichten van de werkprocessen. Dat houdt onder andere in dat u tijdens het kopen, bouwen of aanpassen van informatiesystemen passende maatregelen neemt om informatie duurzaam toegankelijk te maken en te houden en niet pas achteraf. Op deze manier kunnen hoge kosten op een later moment en het verlies van waardevolle informatie worden voorkomen.

5. Pas de checklist toe voor alle 9 DUTO-aspecten

De checklist (onderdeel van de handreiking) is de kern voor 'wat te doen'. U kunt deze checklist DUTO-TODO inzetten in combinatie met de VNG-Checklist informatievoorziening Omgevingswet en in combinatie met een model voor het maken van afspraken met

uw ketenpartners, in een 'dossier afspraken en procedures'. De checklist gaat u in definitieve vorm vinden op 'Aan de slag met de Omgevingswet' en leidt u met verwijzingen door de DUTO-deelaspecten van uw informatiehuishouding. Op basis daarvan kunt u vaststellen 'wat moet' en 'wat kan' om uw informatie duurzaam toegankelijk te maken en te houden voor alle processen van de Omgevingswet. De negen aspecten luiden:

- verantwoordelijkheden, inclusief interbestuurlijke samenwerking;
- volledigheid;
- authenticiteit;
- metagegevens;
- waardering en selectie;
- vindbaarheid en uitwisselbaarheid;
- toegang en beveiliging;
- formaten en overige standaarden voor toegankelijkheid;
- programmatuur.

Bijvoorbeeld: wat zegt de checklist over metagegevens (aspect B4-3)? Check bij de inrichting van uw processen welke metagegevens belangrijk zijn voor het beheer van de informatieobjecten. Hiervoor gelden de DSO-standaarden (STAM, STTR en STOP/TPOD) en die voor zaakgericht werken (RGBZ/ZGW-API's), maar dit vraagt nog wel om een lokale toets op de standaard voor Metagegevens voor Duurzame Toegankelijkheid in de applicaties die u voert.

DUTO-effecten per bestuursorgaan

In de handreiking zijn voor zeven typen organisaties (gemeenten, provincies, waterschappen, omgevingsdiensten, veiligheidsregio's, GGD'en en archiefinstellingen) de belangrijkste sectorale DUTO-effecten beschreven van de invoering van de Omgevingswet. Soms veranderen

namelijk processen met effect op duurzame toegankelijkheid of veranderen de verhoudingen tussen de bestuursorganen, bijvoorbeeld met de introductie van begrippen zoals "magneetactiviteit", "samenloop" of in de behandeling van "wateractiviteiten". Ook ontstaan er nieuw te beheren informatieobjecten, bijvoorbeeld bij de uitwerking van omgevingstafels of toepasbare regels.

Onveranderd blijft het van belang om de Selectielijst(en) per koepelorganisatie goed toe te passen. De handreiking gaat hier uitgebreid op in, onder andere ook in relatie tot de interbestuurlijke zaaktypencatalogus (I-ZTC) als belangrijke samenwerkingsbouwsteen en uitkomst van PIKO.

In het algemeen blijft het vooral zaak om helder te krijgen en te houden waar u als bevoegd gezag verantwoordelijk voor bent en waar de stelselbeheerders van het DSO verantwoordelijk voor zijn. De wettekst, de diverse architecturen en deze handreiking geven daar antwoorden op.

We hopen dat de handreiking u helpt om de puzzel te overzien en onder controle te krijgen.

Heeft u vragen of opmerkingen? Reacties zijn altijd welkom via ben.de.jong@utrecht.nl of j.vankoutrik@hetutrechtsarchief.nl.

'MAAK UW INFORMATIE VINDBAAR, BESCHIKBAAR, LEESBAAR, INTERPRETEERBAAR EN BETROUWBAAR'

Tekst **Frank Goesten, Manon van Egmond
en Siebren Huitema**

Frank Goesten is projectmedewerker en Manon van Egmond is adviseur informatiebeheer. Beiden zijn werkzaam bij de gemeente Groningen. Siebren Huitema is informatiemanager bij Modis Tech Academy.

E-learningmodule voor informatiebeheer een goede keuze

Groningen leert met succes

De gemeente Groningen startte in 2019 een bewustwordingscampagne om het belang van en de kennis over informatiebeheer bij medewerkers in de organisatie te vergroten. Een van de middelen in deze campagne is een e-learningmodule voor informatiebeheer. Het aanbod van standaard e-learningmodules over dit onderwerp is helaas nog beperkt. Om deze reden heeft Groningen de keuze gemaakt om zelf een e-learningmodule voor informatiebeheer te ontwikkelen.

De inspiratie voor de gemeente Groningen voor het gebruik van e-learning als middel voor informatiebeheer kwam van de afdelingen informatiebeveiliging en privacy. Daar waren ze al langer bezig met de aanbesteding van e-learningmodules op dat gebied. Daarnaast had de projectleider van de bewustwordingscampagne voor informatiebeheer ervaring met e-learning voor andere doeleinden. Ondanks uiteenlopende processen en werkwijzen is ervoor gekozen om een basismodule te ontwikkelen voor alle medewerkers (zo'n 3500). Deze is ingezet om medewerkers meer kennis te geven over informatiebeheer en om de verantwoordelijkheden die zij hierin zelf dragen concreet te maken. Bij de ontwikkeling van de module zijn de volgende doelstellingen geformuleerd over de kennis die medewerkers zouden moeten bezitten na het doorlopen van de basis e-learningmodule informatiebeheer:

- zij weten wat informatiebeheer inhoudt en zijn zich bewust van het belang van goed informatiebeheer;
- zij weten wat hun verantwoordelijkheden zijn met betrekking tot informatiebeheer en hoe zij deze moeten toepassen in hun eigen werk;
- zij weten welke afdelingen hen kunnen ondersteunen en adviseren bij het goed toepassen van informatiebeheer.

De e-learningmodule duurt zo'n 25 minuten en behandelt ver-

'DE KEUZE VOOR EEN EIGEN E-LEARNING IS NIET VANZELFSPREKEND VOOR ELKE ORGANISATIE'

schillende onderwerpen: van het concept informatiebeheer tot werkwijzen en procedures van de post en archivering.

Van idee tot e-learning

Het ontwikkelen van de e-learningmodule is voornamelijk uitgevoerd door een kerngroep van drie jonge medewerkers, van wie twee trainees. Zij werden ondersteund door een drietal senior-medewerkers bij de uitwerking van de inhoud. Manon van Egmond: 'Dit was mijn eerste grote opdracht als trainee bij de gemeente Groningen. Doordat ik mee mocht werken aan het ontwikkelen van de e-learning heb ik enorm veel over informatiebeheer geleerd.'

De ontwikkeling van de e-learning was een intensief traject en bestond in totaal uit vijf stappen:

- een projectopdracht en programma van eisen;
- het opstellen van leerdoelen;
- het uitwerken van teksten en vormgeving;
- bouwen;
- testen en oplevering.

Bij het opstellen van de projectopdracht en het programma van eisen zijn de doelstellingen en de technische en functionele eisen aan de e-learningmodule bepaald. De doel-

stellingen uit de projectopdracht werden daarna omgevormd tot leerdoelen voor de verschillende onderdelen van de e-learningmodule. Uiteindelijk ontstonden er vier thema's:

- de basis van informatiebeheer;
- vastleggen, registreren en dossiervorming;
- inkomende, uitgaande en interne post;
- archiveren en informatie opvragen uit het archief.

Op basis van deze thema's en de opgestelde leerdoelen konden teksten worden geschreven, opdrachten worden bedacht en kon een begin worden gemaakt met de vormgeving. De leverancier heeft de e-learningmodule daarna per thema gebouwd. Toen deze grotendeels klaar was, begon de testfase. Het testpanel bestond uit twee gebruikersgroepen: een groep medewerkers uit het primaire proces - oftewel de klanten van informatiebeheer - en een groep medewerkers van informatiebeheer zelf. De feedback van beide groepen is verwerkt in het eindproduct.

Positieve reacties

De e-learningmodule voor informatiebeheer ging *live* op 9 maart 2021 in het leermanagementsysteem Groningen Leert. Groningen Leert is een platform voor leren en ontwikkelen waar alle medewerkers van de gemeente Groningen gebruik van kunnen maken. Ter viering en promotie van de *live*-gang is een digitaal symposium

Wat is een proces en hoe verbeter je dat?

Fijne gereedschapskist voor de functioneel beheerder

Het werk van een functioneel beheerder is veelzijdig, wat er voor zorgt dat je veel uitdagingen op je pad vindt. *Het procesboek voor de functioneel beheerder* helpt je om deze uitdagingen het hoofd te kunnen bieden.

In de vier hoofdstukken wordt op een prettige manier beschreven hoe je in de rol van functioneel beheerder aan de slag kunt gaan om het werk procesmatig in te richten. Het resultaat hiervan is dat je de structurele verbetering van de informatievoorziening en bijbehorende informatiehuishouding proactief vorm kunt geven.

Handzaam

Voor een functioneel beheerder is het procesboek een handzaam instrument dat goed gebruikt kan worden in de praktijk. Wat is een proces, waar bestaat een proces uit en hoe verbeter je een proces? Allemaal onderwerpen die je helpen bij het inrichten van je werk. Daarnaast komen veel gereedschappen en voorbeelden aan bod, zodat je direct kunt beginnen: gereedschappen van het in kaart brengen tot en met het verbeteren van de processen zelf. De gereedschappen zijn ontleend uit verschillende methodieken of werkwijzen, zoals Lean Six Sigma en Scrum.

Het boek helpt om het werk van een functioneel beheerder minder ad hoc te maken. Hierdoor kan de focus meer worden gelegd op structurele verbeteringen van de informatievoorziening zodat bijvoorbeeld de informatiehuishouding op orde komt en blijft. Bij een

'GA IK HET BOEK GEBRUIKEN? JAZEKER'

wetswijziging wordt het makkelijker om in te spelen op veranderingen en is sneller inzichtelijk te maken welke wijzigingen er nodig zijn in de informatievoorziening. Dat wil toch iedereen?

Goede richting

Ga ik het boek gebruiken? Jazeker. Het wordt een onderdeel van mijn boekenkast in mijn werk als functioneel beheerder. Zoals eerder aangegeven, staan er vele gereedschappen in vermeld en in combinatie met de voorbeelden zijn deze veelal direct toepasbaar. Om die reden is het al een fijn naslagwerk om je werk mee in te richten. In sommige gevallen zal het nog nodig zijn om in andere bronnen op zoek te gaan naar extra verdieping van een gereedschap, maar het boek helpt je alvast in de goede richting.

Het procesboek voor de functioneel beheerder, door Daniël E. Brouwer. Nubiz, juli 2021. ISBN 978 94 92790 34 7. Te bestellen via meerdere online boekhandels.

'HET IS EEN HEEL MOOI MIDDEL OM KENNIS ORGANISATIEBREED TE DELEN'

georganiseerd samen met het team van informatieveiligheid en privacy. Sindsdien namen 1187 medewerkers (zo'n 23 procent) deel aan de e-learningmodule, van wie 794 medewerkers de e-learning volledig hebben doorlopen. Het doel is om binnen het komende jaar deze deelname te verhogen tot 100 procent van de medewerkers.

Trots

De e-learning is zeer positief ontvangen binnen de gemeente Groningen. Via Groningen Leert hebben 92 medewerkers de e-learningmodule een gemiddeld cijfer gegeven van 8/10. Deze medewerkers zagen vooral meerwaarde in het feit dat zij de e-learningmodule onafhankelijk van tijd en locatie konden volgen, dat zij de e-learning of onderdelen daarvan konden herhalen en dat het weinig tijd kostte om de module te doorlopen. Afdelingshoofd Paul ten Vergert: 'We zijn heel erg trots dat we als eerste afdeling van de gemeente onze eigen e-learning hebben opgezet, en trots op de trainees die de kar voor een groot deel getrokken hebben.'

Om te meten of de e-learning daadwerkelijk effect heeft gehad op het kennisniveau en bewustzijn van medewerkers rondom informatiebeheer is in juni 2020 een nulmeting gedaan aan de hand van een Klant Kennis Onderzoek. In 2021 wordt een vervolgmeting uitgevoerd, waarna de data van de groepen die de e-learningmodule wel en niet hebben gevolgd met

elkaar worden vergeleken. Over de uitkomst van deze vervolgmeting zijn twee verwachtingen: dat het kennisniveau en bewustzijn van medewerkers in het algemeen zijn gestegen en dat het kennisniveau en bewustzijn onder medewerkers die de e-learning hebben gevolgd significanter zijn gestegen.

Goed idee?

Voor de gemeente Groningen is de e-learning voor informatiebeheer een goede keuze geweest. De module zit goed in elkaar en zal de komende jaren nog veelvuldig gebruikt worden. Toch zal de keuze voor een eigen e-learning niet voor iedere organisatie vanzelfsprekend zijn. Voor wie het overweegt een eigen e-learning te maken geeft de gemeente Groningen graag een aantal overwegingen mee die kunnen helpen in het maken van deze keuze.

Zoals eerder opgemerkt zijn er voor informatiebeheer weinig tot geen basis e-learningmodules beschikbaar, waardoor de keuze dus al snel neerkomt op het zelf ontwikkelen. Dat kost veel tijd en geld. Daarnaast is alleen de ontwikkeling van een e-learning niet voldoende; er moet ook worden gecommuniceerd om de module onder de aandacht te brengen en er moet van hogerhand gestuurd worden op deelname. Daartegenover staat wel dat e-learning een heel mooi middel is om kennis organisatiebreed te delen. Het leergemak en het grote bereik van de e-learning zijn twee belangrijke succespunten voor de gemeente Groningen. De verdere voordelen van dat medewerkers zich de lesstof eigen kunnen maken wanneer zij dat willen, op hun eigen tempo en vanaf hun eigen werkplek spreken voor zich. Ook het feit dat

de e-learning via het leermanagementsysteem direct toegankelijk is voor een brede groep werknemers en dat zij de e-learning kunnen blijven herhalen, is een groot voordeel. In het nieuwe normaal, waarbij veel medewerkers (deels) thuis zullen blijven werken, bieden online trainingen zoals een e-learning een goed alternatief voor fysieke bijeenkomsten.

Adviezen

Voor wie ervoor kiest om een e-learning voor informatiebeheer aan te besteden of te ontwikkelen, heeft de gemeente Groningen de volgende adviezen:

- zorg voor steun van het MT of de leidinggevenden en wees niet je eigen opdrachtgever;
- maak een projectopdracht en een programma van eisen;
- reserveer meer tijd dan je denkt nodig te hebben;
- zet in op communicatie en sturing en zorg dat je hier budget voor hebt.

Uiteraard blijft het toepassen van e-learning voor informatiebeheer een keuze die iedere organisatie zelf moet maken, maar de gemeente Groningen is ervan overtuigd dat met e-learning informatiebeheer op een positieve manier breed onder de aandacht kan worden gebracht en zal leiden tot meer kennis en bewustzijn onder medewerkers.

'ZORG VOOR STEUN VAN HET MT EN WEES NIET JE EIGEN OPDRACHTGEVER'

Tekst **Leo de Jager** en **Koen Bakker**

Leo de Jager is manager expertise en Koen Bakker is senior-adviseur informatiebeheer bij de gemeente Den Haag

Overheidsinformatie nog steeds onvoldoende duurzaam

IRMA haalt bezem door informatiehuishouding

De gemeente Den Haag heeft stappen ondernomen om haar informatiehuishouding te verbeteren. Het resultaat is een domeinarchitectuur genaamd IRMA (Informatiebeheer Referentie Model Architectuur). IRMA faciliteert verregaande samenwerking met belendende vakgebieden als architectuur, privacy, security, datamanagement en business intelligence.

Dat de informatiehuishouding bij overheden op z'n zachtst gezegd een behoorlijke janboel is mag getuige de vele onderzoeksrapporten die door de jaren heen zijn gepubliceerd geen geheim meer zijn. Al in 2005 concludeerde de Rijksarchiefinspectie (nu Erfgoedinspectie) in *Een dementerende overheid* dat er een gat in het collectieve geheugen bestond omdat 'digitale informatie vaak onvoldoende zorgvuldig bewaard wordt', dat veel overheidsinformatie zich onttrok aan het archiefbeheersregime en dat informatie onvoldoende duurzaam was door wat we voor het gemak maar het 'digitale ontbindingsproces' noemen. Des te schrijnender is het dat het meest recente rapport van de Erfgoedinspectie getiteld *Een dementerende overheid 2.0* 16 jaar later tot ongeveer dezelfde slotsom kwam. Sterker nog: er werd zelfs een forse achteruit-

gang geconstateerd! Conclusies als 'een gebrek aan visie', 'de verantwoordelijkheden zijn vaak onduidelijk geregeld' en 'de wet- en regelgeving over overheidsinformatie is in diverse wet- en regelgeving ondergebracht en levert soms onderlinge spanningen op' hebben hoogstwaarschijnlijk de nodige wenkbrauwen doen fronsen.

Praktische onuitvoerbaarheid

De talloze modellen, richtlijnen, (metadata)schema's, baselines, NEN-normen en kaders die door de jaren heen zijn ontwikkeld hebben dan ook nauwelijks of geen verbeteringen gerealiseerd om het huishouden daadwerkelijk op orde te krijgen. Dit is grotendeels te wijten aan de praktische onuitvoerbaarheid van deze initiatieven. Zo kennen wij bijvoorbeeld geen enkele

organisatie die de TMLO-metadataset in al haar finesse succesvol heeft ingevoerd. Als zij pretenderen dat wel te hebben gedaan, wijst diepgravender onderzoek uit dat ze eigenlijk TMLO *in name only* gebruiken. Bovenstaande initiatieven zijn grotendeels gebaseerd op verouderde wet- en regelgeving. Hoe je het ook wendt of keert: deze is voornamelijk gericht op papieren neerslag en eeuwig te bewaren informatie. En dat is juist waar het probleem ligt. 99 Procent van de informatie die onze gemeente ontvangt of genereert is digitaal (of wordt gedigitaliseerd) en 95 tot 98 procent hiervan is niet te bewaren maar dient juist op termijn te worden vernietigd!

Ook na inwerkingtreding van de nieuwe Archiefwet zal er naar onze verwachting een groot hiaat in wet- en regelgeving en de dagelijkse praktijk blijven bestaan. De meest opvallende verandering in de nieuwe wet is de verkorting van de overbrengingstermijn. Eeuwig te bewaren informatie blijft echter het belangrijkste speerpunt. Aan de onzinnige, ultrazware archiefbeheerregimes die ook aan te vernietigen informatie worden gesteld wordt echter geen moment getornd. Organisaties komen er na jaren achter dat hun huishouding feitelijk een puinhoop is. Dit ondanks alle inspanningen die zijn geleverd. Het is bijvoorbeeld absurd om informatie die (volgens de vigerende Selectielijst) 3 maanden na afsluiting dient te worden vernietigd, te verrijken met meer dan 80 TMLO- (of MDTO-)metadatatavelden. Dat is verspilde moeite.

Verbeteren

Om de genoemde redenen hebben we bij de gemeente Den Haag stappen ondernomen om onze informatiehuishouding te verbeteren. De initiatieven zijn gebaseerd op de behoefte vanuit het primaire proces doch passend binnen wet- en regelgeving. We zijn teruggegaan naar de basis van het vakgebied en hebben steeds als uitgangspunt gehad dat onze voorstellen eenvoudig en praktisch uitvoerbaar moesten zijn. Ons streven was om te komen tot heldere aan informatie gestelde eisen gebaseerd op de doelstellingen van informatie. Deze hebben onder andere betrekking op verantwoording, procesuitvoering, bedrijfsvoering en democratische controle. Om deze doelen te kunnen bereiken hebben wij (minimale) eisen aan informatie gesteld.

IRMA

Deze eisen zijn vormgegeven in een domeinarchitectuur genaamd IRMA (Informatiebeheer Referentie Model Architectuur). Wij hebben IRMA in een architectonische vorm gegoten om toenadering en verregaande samenwerking te zoeken met belendende

'BIJ VEEL OVERHEDEN IS HET OP ZIJN ZACHTST GEZEGD EEN JANBOEL'

vakgebieden als architectuur, privacy, security, data-management en business intelligence.

IRMA stelt zeven eisen aan informatie. Deze eisen komen voort uit wet- en regelgeving en de behoefte vanuit de primaire, sturende en ondersteunende processen. Om aan deze eisen te voldoen is een tiental voorwaarden opgesteld. Deze voorwaarden zijn van toepassing op een of meerdere eisen.

Elke eis en voorwaarde kent een stelling, een beschrijving, een rationale, implicaties en onderbouwingen vanuit onder andere wet- en regelgeving, intern vastgestelde kaders, richtlijnen (zoals relevante NEN-normen en Common Ground) en landelijke referentie-architecturen. Zoals eerder vermeld twijfelen wij aan de praktische toepasbaarheid van veel goedbedoelde initiatieven. Ter onderbouwing van IRMA zijn zij echter uitermate geschikt, bijvoorbeeld om het hogere management in ons gedachtegoed mee te nemen.

In de praktijk is inmiddels gebleken dat IRMA goed toepasbaar is, heldere richtlijnen verschaft en een gemeenschappelijk denk- en handelingskader biedt voor de collega's binnen de informatiebeheerketen. Ook de collega's binnen andere vakgebieden reageren enthousiast omdat de architectuurvorm aansluit bij hun belevingswereld. IRMA is ook de basis voor de inrichting van de Haagse informatiebeheersystemen en de gemeentelijke zaak-, vak- of procesapplicaties wanneer deze vervangen of geüpgraded worden.

Uitwerkingen

Met IRMA als basisreferentiearchitectuur zijn binnen ons team inmiddels verschillende producten ontwikkeld. Er is bijvoorbeeld een Minimale metadata set geïmplementeerd. Deze wordt gebruikt om alle te vernietigen en alle te bewaren informatie tot aan het moment van overbrengen aan het Haags Gemeentearchief te ontsluiten. De meerwaarde van deze metadataset schuilt in het feit dat er geen overbodige of onnodige gegevens aan gemeentelijke informatie worden toegevoegd.

Ook wordt voldaan aan vigerende wet- en regelgeving, omdat alle velden herleidbaar zijn naar de eisen en voorwaarden van IRMA. Na overbrenging geldt voor het procentueel kleine gedeelte te bewaren informatie overigens de MDTO-metadataset.

Ook is er een Informatieplattegrond ontworpen. Hierin is opgenomen waar welke informatie zich binnen de

'OOK MET DE NIEUWE ARCHIEFWET BLIJFT ER EEN HIAAT MET DE PRAKTIJK BESTAAN'

gemeente bevindt en wie daarvan de proceseigenaar is. Dit is gekoppeld aan het gemeentelijk applicatieregister. De plattegrond bevat ook stam- en vertaaltabellen. Hierin zijn alle gemeentelijke processen, thema's en subthema's gekoppeld aan de gemeentelijke diensten en de proceseigenaren. De processen zijn vervolgens verbonden met de proces- en zaaktypen uit de Selectielijst 2020, waardoor het waarderings- en selectieproces automatisch plaats kan vinden. De processen zijn ook geknoopt aan de RGBZ- en ZTC-zaaktypen, waardoor het op semantisch vlak betrekkelijk eenvoudig is geworden informatie tussen zaakapplicaties en informatiebeheerapplicaties uit te wisselen.

Het DMS is als *single source of truth* voor de gemeente gedefinieerd. Daarom koppelen wij zaak-, proces- of vak applicaties aan het DMS. Hiermee bereiken wij onder andere dat de gemeente vanuit een locatie kan vernietigen, overbrengen en zelfs richting PLOOI kan publiceren in het kader van de Wet open overheid.

Geïsoleerd

De referentiearchitectuur en de producten die daaruit voortvloeien zijn belangrijke componenten om een stevige(re) greep op de gemeentelijke informatiehuishouding te krijgen. Het Expertisecentrum Informatiebeheer streeft ook na dat collega's binnen het vakgebied de juiste vaardigheden en competenties aanleren. Het is van belang om te beseffen dat Informatiebeheer geen opzichzelfstaand specialisme (meer) is. Samenwerking met aanpalende vakgebieden is van groot belang om in een vroeg stadium met elkaars wensen en vereisten rekening te houden.

Zo wordt Informatiebeheer niet achteraf meer geconfronteerd met harde schijven van al uitgefaseerde applicaties met honderdduizenden ongestructureerde en ongemetadateerde informatie-elementen waarvan de context reeds verloren is gegaan.

Om de ambtenaren in het veranderende spectrum mee te nemen en een gezamenlijke uitstraling te creëren is samen met architectuur, privacy, security en data-management een concernbrede bewustzijns campagne gestart.

Ook buiten de gemeente zoekt Expertisecentrum Informatiebeheer samenwerking. Samen optrekken met diverse overheidsorganisaties verhoogt het rendement en perspectief voor het vakdomein informatiebeheer. Via het programma Grip op Informatie is onlangs in een seminar aandacht besteed aan IRMA. Onze informatiebeheerders participeren ook in diverse VNG-werkgroepen.

Onze gereedschapskist voor de informatiewerkers hebben wij in een wiki-vorm gegoten zodat we op eenvoudige wijze regelmatig zaken kunnen toevoegen zonder dat de structuur verandert. We hebben onze wiki extern ontsloten via <https://irma.denhaag.nl>, zodat collega's van andere organisaties ook profijt kunnen hebben van ons uniforme denk- en werkkader. We willen iedereen dan ook uitnodigen om via het reactieformulier aanvullingen of te verbeteringsuggesties aan te dragen.

Dementerende overheid 3.0

Bij voorkeur zien we een landelijke basis domeinarchitectuur ontstaan waarin minimale beheereisen die voor iedere overheidsorganisatie gelden zijn opgenomen. Deze kan dan per organisatie naargelang de behoefte worden aangevuld met eigen wensen en eisen. Wat ons betreft kan IRMA gebruikt worden als eerste aanzet voor deze nationale domeinarchitectuur.

Om dit te bewerkstelligen is een goed gecoördineerde samenwerking nodig tussen informatiebeheerders vanuit de verschillende overheidslagen. Medewerkers van naastliggende vakgebieden kunnen daar met hun expertise bij aansluiten.

Op deze manier voorkomen we dat de Erfgoedinspectie in de nabije toekomst een nieuw onderzoeksrapport getiteld *Een dementerende overheid 3.0*, moet uitwerken, met daarin wederom vernietigende conclusies.

Leo de Jager en Koen Bakker hebben dit artikel geschreven in samenwerking met hun collega's Jan Prins en Alexander Marck.

'VOORKOM DAT DE ERFGOEDINSPECTIE OPNIEUW TOT Vernietigende CONCLUSIES MOET KOMEN'

Tekst **Olaf Schoelink**
Olaf Schoelink is trainee bij VNG

Digitale toegankelijkheid

Moeizame route naar openheid

Sinds 1 juni 2018 is het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid van kracht: wetgeving om de digitale kanalen van overheidsinstanties toegankelijk te maken voor mensen met een beperking. Het besluit is voortgekomen uit een Europese richtlijn om de technische eisen internationaal gelijk te trekken, zodat het voor leveranciers ook duidelijk was waar in Europa aan voldaan moest worden. Regelgeving omtrent digitale toegankelijkheid was er met de Webrichtlijnen al. Het besluit heeft echter in de praktijk niet alleen veel impact op hoe overheidsinstanties met hun websites en andere digitale kanalen omgaan, maar is vooral ook merkbaar in de *life cycle* van documenten.

'DE IMPLEMENTATIE VAN DIGITALE TOEGANKELIJKHEID VRAAGT EEN INTEGRALE AANPAK'

Digitale toegankelijkheid is in essentie relatief simpel: zorg ervoor dat digitale kanalen met de daarbij behorende content toegankelijk worden voor iedereen. Digitale kanalen zijn in deze context de websites, mobiele applicaties en intra- en extranetten, en als norm voor digitale toegankelijkheid worden hierbij de A- en AA-succescriteria van de *Web Accessibility Guidelines 2.1* (WCAG 2.1) gehanteerd. In totaal zijn dat vijftig verschillende eisen die ervoor zorgen dat mensen met een beperking bijvoorbeeld zonder problemen kunnen navigeren op een website en alle informatie kunnen lezen. De eis is dat elk digitaal kanaal aan de toegankelijkheidseisen voldoet, maar als het aangetoond wordt dat er progressie gemaakt wordt, wordt er ook aan de wettelijke verplichting voldaan. Hiervoor zijn de toegankelijkheidsverklaringen in het leven geroepen, waarbij met onderliggende onderzoeksrapporten periodiek en per digitaal kanaal wordt gekeken of aan alle eisen wordt voldaan. Indien dat nog niet het geval is, zal er een plan van aanpak bijgevoegd moeten worden hoe en wanneer er wel aan de eisen wordt voldaan.

Kleine stappen

Voor wie nog geen ervaring heeft met digitale toegankelijkheid leek de impact van het besluit dan ook mee te vallen. Sociale media zijn namelijk geen onderdeel van het besluit,

en er waren sinds 2008 standaarden in de vorm van de webrichtlijnen waaraan websites moesten voldoen. Daarbij geldt het besluit alleen voor documenten die gepubliceerd zijn na 23 september 2018, tenzij ze nog onderdeel zijn van een administratief proces. Een voorbeeld hiervan is een pdf van 2017 met informatie over een vergunningsaanvraag die momenteel nog wordt gebruikt.

Verklaringen

Op papier lijkt de implementatie van het besluit daardoor mogelijk in een kleinschalig project: zorg voor een update van de digitale kanalen en zorg ervoor dat alle, relatief nieuwe content op orde is. Veel organisaties zagen toegankelijkheid dan ook als een extra taak voor bijvoorbeeld de afdeling communicatie of van de webredactie, maar toen op 23 september de deadline was bereikt voor websites om aan het besluit te voldoen, bleek dat heel veel organisaties nog de eerste kleine stappen moesten maken. Er waren veel organisaties die pas enkele of zelfs geen toegankelijkheidsverklaringen hadden gepubliceerd in het register.

Van de verklaringen die wel waren gepubliceerd bleken er van sommige ook nog eens veel niet te kloppen. Waar een organisatie dacht dat zij hun toegankelijkheid goed op orde hadden, bleek bij de evaluatie van het bijgevoegde onderzoeksrapport dat het rapport zelf niet aan de verplichte standaard voldeed, waardoor de toegankelijkheidsverklaring ook haar waarde verloor.

Markt

De implementatie bleek een lastige opgave. Toegankelijkheid is namelijk niet met een paar vinkjes

te regelen. Er dient structureel aandacht aan te worden besteed. Niet alleen de afdelingen communicatie en de webredactie, maar ook andere hoger management, juristen en inkoopmanagers hebben hun rol in het zorgen voor digitale toegankelijkheid binnen de organisatie. Zelfs alle medewerkers die met bijvoorbeeld Word werken moeten zichzelf de vraag stellen of een document wel door iedereen gelezen kan worden.

Om te zorgen dat digitale toegankelijkheid goed geïmplementeerd wordt, moet er sprake zijn van een integrale aanpak. Ter illustratie van de specifieke problemen kan er worden gekeken naar digitaal toegankelijke documenten. Bij documenten dient er vanaf het begin al rekening te worden gehouden met digitale toegankelijkheid. Leveranciers staan hierdoor voor een nieuwe uitdaging. Waar *archiving by design* en *privacy by design* voor het merendeel al standaard ontwikkelingsprincipes zijn van nieuwe systemen en software, is *accessibility by design* bij de meeste leveranciers nog een nieuw begrip. Pas nu overheden door het besluit de wettelijke eisen moeten implementeren en eisen stellen aan leveranciers, komt ook de markt in beweging.

Spellingscheck

Als de leverancier ervoor heeft gezorgd dat de randvoorwaarden voor digitale toegankelijkheid er zijn, is het nog aan de organisatie

'DIGITALE CONTENT IS SOMS ZO ONTOEGANKELIJK DAT HET NIET GEVONDEN OF GELEZEN WORDT'

'DE BEWUSTWORDING KOMT LANGZAAMAAN OP GANG'

zelf om te zorgen dat er binnen de kaders van de toegankelijkheidseisen gewerkt wordt en dat ook zo zal blijven. Vele huisstijlen en zelfgemaakte sjablonen zijn namelijk niet digitaal toegankelijk doordat het onderwerp ook nog relatief nieuw is bij vormgevers. En wanneer er standaardsjablonen zijn opgeleverd die wel aan de eisen voldoen, moet elke collega die van de sjablonen gebruikmaakt een bijdrage leveren om aan bepaalde eisen te voldoen. Zo moeten bijvoorbeeld afbeeldingen een alternatieve tekst hebben, zodat mensen met een visuele beperking ook daadwerkelijk alle informatie tot zich kunnen nemen. Digitale toegankelijkheid kan daardoor beter gezien worden als een spellingscheck die op het eind door iedereen zelf kan worden uitgevoerd. Als het document is gepubliceerd dient het te zijner tijd ook gearchiveerd te worden, waarbij digitale toegankelijkheid net zoals duurzame toegankelijkheid dient te worden gewaarborgd. Ze sluiten elkaar niet uit, maar de kennis moet er wel zijn om aan beide vormen van toegankelijkheid te kunnen voldoen.

Noodzaak

Gezien het bovenstaande is er dus veel inzet nodig. Maar inclusie wordt dan ook een steeds groter onderwerp: geen enkele overheidsinstantie is voor het uitsluiten van mensen op welke grond dan ook. Maar de realiteit geeft aan dat het wel gebeurt. Digitale kanalen en content zijn soms zo ontoegankelijk dat ze

door veel mensen simpelweg niet gevonden of gelezen kunnen worden. Denk hierbij aan gescande documenten, zoals bijlagen bij de besluitvorming: het document is openbaar en de informatie is op geen enkele manier beveiligd, maar voor iemand die afhankelijk is van een screenreader is het document nooit leesbaar. Dit is slechts een van de vele voorbeelden van de digitale belemmeringen die men kan tegenkomen. En aangezien naar schatting een op de vijf mensen een beperking heeft, is het niet de vraag of er obstakels tegengekomen worden, maar wanneer.

Bewustwording

Voorop staat dat er begrip is dat niet elke ambtenaar weet wat een simpele scan van een brief teweeg kan brengen: en je kunt ook niet verwachten dat alles in een keer is opgelost. Noodzakelijk op dit moment is vooral dat de bewustwording tot stand komt, zodat digitale toegankelijkheid standaard wordt meegenomen, zoals bijvoorbeeld bij de AVG het geval is. Bijna elke ambtenaar heeft weleens te maken gehad met de AVG, en hoewel niet iedereen inhoudelijk expert is op de materie, wordt het belang van zorgvuldig omgaan met persoonsgegevens erkend. Digitale toegankelijkheid hangt daarnaast ook nauw samen met andere wetgeving. Hoewel het besluit is voortgekomen uit een Europese richtlijn, sluit het aan bij de Wet open overheid. De overheid is er voor de burger, en niet andersom. In de kabinetsreactie op het rapport *Ongekend onrecht* staat een open overheid centraal. Transparantie is daarbij de stip aan de horizon, maar om de kwaliteit van de transparan-

tie hoog te houden moet er minimaal aan de toegankelijkheidseisen worden voldaan.

Cultuurverandering

Overheidsorganisaties moeten digitale toegankelijkheid dus niet meer als apart onderwerp zien. Het moet een basisprincipe worden zodat andere doelstellingen zoals een open overheid gehaald kunnen worden. Deze bewustwording komt langzaamaan op gang en digitale toegankelijkheid wordt ook steeds meer organisatiebreed opgepakt, waarbij ook de perspectieven van mensen met een beperking worden meegenomen.

Het is daarnaast nog maar de vraag in hoeverre digitale toegankelijkheid alleen geldt voor burgers, aangezien overheden ook zelf daadwerkelijk een plek willen zijn waar iedereen kan werken zonder belemmeringen. De cijfers van een op de vijf mensen met een beperking gelden ook voor ambtenaren, en als er blijkt dat er relatief weinig mensen met een beperking bij een overheid werken, is het nog maar de vraag hoe dat komt.

Vinden mensen met een beperking de overheid niet interessant, of zijn er obstakels waardoor vooraf al de keuze gemaakt wordt om niet bij de overheid in dienst te gaan? Een definitief antwoord is er niet, maar digitaal ontoegankelijke documenten of systemen zouden ook hier in ieder geval geen rol mogen spelen bij de beantwoording daarvan.

'VINDEN MENSEN MET EEN BEPERKING DE OVERHEID NIET INTERESSANT?'

Cursusaanbod najaar 2021

Leergangen

Leergang Strategisch Informatie- en Recordmanager

Start 5 oktober 2021 (17 dagen) € 4.650

Leergang Adviseur Recordmanagement (versneld)

Start 28 oktober 2021 (14 dagen) € 4.450

Leergang Informatiebeheerder

Start 5 oktober 2021 (13 dagen) € 4.150

Cursussen

Praktijkdagen informatiewet- en regelgeving

21 september, 5, 12 en 26 oktober 2021 (2 dagen en 2 dagdelen online) € 1.235

Functioneel beheer Rx.Enterprise - Basis

28 september, 5 en 12 oktober, 9 november 2021 (4 dagen) € 2.950

Postbehandeling in eigentijds perspectief

5 en 12 oktober 2021 (2 dagdelen online) € 465

Basiscursus informatiebeheer

1, 8, 15 en 22 november 2021 (2 dagen en 2 dagdelen online) € 1.235

Leren preserven - in samenwerking met het NDE

1, 22 november en 13 december 2021 (3 dagen) € 450

Informatiebeheer in verandering: naar een nieuwe digitale werkelijkheid

1, 22 november en 13 december 2021 (2 dagdelen online) € 465

Functioneel beheer Rx.Enterprise - Gevorderd

2, 9, 16 november en 14 december 2021 (3 dagen) € 2.950

Kwaliteitszorg en risicomanagement

3 en 10 november 2021 (2 dagen) € 995

Toepassing van archiefselectie

9 en 23 november en 7 december 2021 (3 dagen) € 1.295

De informatiecoach als gids in de informatiehuishouding

10, 17 en 24 november 2021 (3 dagen) € 1.295

De VHIC Faculty biedt interactieve open cursussen variërend van één tot drie dagen. Daarnaast bieden we volledige leergangen. Al onze opleidingen zijn erop gericht om in korte tijd veel kennis op te doen van een specifiek onderwerp. De link naar de praktijk - úw praktijk - staat hierbij centraal. Zo kunt u tijdens en na uw opleiding direct met de kennis aan de slag.

Opleidingsvormen

In het najaar van 2021 bieden wij klassikale en online trainingen aan, maar ook een combinatie van dagen op locatie en dagdelen online. Kijk dus goed op onze website in welke vorm de cursus van uw keuze aangeboden wordt.

Opleiding op maat?

Bent u op zoek naar een incompany-training of wilt u een cursus op maat? Informeer dan naar de mogelijkheden voor een opleidingsprogramma afgestemd op uw wensen en behoeften.

Bekijk het volledige opleidingsaanbod op vhic.nl/opleidingen

Organisatie: Tweede Kamer der Staten Generaal
Begonnen in: februari 2021
Functie: senior-medewerker archief en collecties

‘Vragen stellen is niet dom’

Het vakgebied informatie-beheer kent een grote diversiteit aan collega's. Waar de een al decennialang actief is, komt de ander net kijken. In deze rubriek maken we kennis met de nieuwelingen. In deze aflevering is het woord aan Vincent Lageweg.

Hoe ben je in deze functie terechtgekomen?

‘Aan het einde van mijn studie wist ik niet zo goed wat ik wilde doen: als historicus en filosoof ben je heel breed opgeleid. Vanuit mijn twijfel ben ik de arbeidsmarkt gaan verkennen. Om te kijken of de rijks-overheid wat voor mij was, besloot ik een stage te doen. Ik solliciteerde onder andere voor het programma Stukken Beter bij het ministerie van Justitie en Veiligheid. In de vacature stond dat het programma zich onder andere met archivering bezighield. Als historicus dacht ik dat dat wel bij mij zou passen.’

‘Na afloop van het programma kwam de vacature van mijn huidige functie bij de Tweede Kamer op mijn pad. Werken in het hart van de democratie, wie wil dat nu niet?’

Wat vind je leuk aan het vak?

‘De uitdagingen zijn groot. Daardoor is geen dag gemakkelijk of saai. We zitten midden in een digitale revolutie. Daardoor hebben we de uitdaging om enerzijds de erfenis uit het verleden op orde te brengen en anderzijds de grote sprong voorwaarts te maken naar de toekomst.’
‘Daarnaast vind ik het leuk dat ik mij echt bezighoud met een van de grondstoffen waar de organisatie op draait. Als we onze informatie op orde hebben, draait de organisatie beter en is daar vooral de burger mee geholpen.’
‘Daarnaast ben ik positief verrast over de inzet van alle collega's. Vanuit mijn achtergrond - met name de filosofie - heerst er toch een stereotyp beeld van ambtenaren en overheidsorganisaties. Alles wat ik tot nu toe heb meegemaakt bewijst het tegendeel van dat stereotype.’

Hoe zorg je ervoor dat je de benodigde kennis en vaardigheden opdoet?

‘Volgens mij zijn hierbij drie dingen heel belangrijk. Ten eerste: luister goed naar oudere collega's. Zij nemen een schat aan ervaring mee en zijn nooit te beroerd die te delen met je. Daarna: stel vragen. Als je iets niet weet is dat niet dom. En als laatste: lees rapporten of onderzoeken eens helemaal. Als je meer leest dan alleen de conclusies of de managementsamenvatting, kom je er achter hoe andere collega's te werk zijn gegaan, wat ze zijn tegengekomen en hoe ze daarmee zijn omgegaan.’

Heb je advies voor iemand die ook aan de slag wil in het informatiebeheer?

‘Het vakgebied zit midden in een enorme transitie, dus voor bijna iedereen is heel veel nieuw en niemand weet precies waar het heen gaat. Maak je daar dus geen zorgen over. Neem wel de tijd je organisatie goed te leren kennen: wat valt goed, wat minder? De neuzen moeten daar immers dezelfde kant voor opstaan.’

Najaar vol evenementen bij de KNVI

Na een jaar vol met webinars komen er langzaam maar zeker steeds meer “ouderwetse” activiteiten op de KNVI-kalender. Net als andere jaren zit dit najaar ook weer bomvol met actuele, interessante en inspirerende events. We hebben voor u een selectie gemaakt uit het brede aanbod.

30/09 **Themasessie:** de competenties van de Informatiehuishouding in 2030 en de bijbehorende onderwijsomgeving

Het nieuwe normaal zorgt voor verandering van werken, organisaties, diensten, verwachtingen en vooral ook technologie. Behalve dat digitalisering en automatisering tot andere werkzaamheden leiden en menselijke activiteiten overnemen, passen organisaties hun systemen ook aan op het thuiswerken. Hierdoor zoeken organisaties naar nieuwe vaardigheden bij medewerkers. De mensen in organisaties vragen op hun beurt om meer flexibiliteit, een ander evenwicht tussen werk en privé, voldoende leermogelijkheden en ook een andere vorm van leiderschap. Is jouw team wendbaar genoeg om in te spelen op de snel veranderende wereld? Wat zijn de competenties van de toekomst? Welke competenties zijn belangrijk voor ons vak? Wat zijn voorbeelden van de vaardigheden die je op schoolbanken niet leert maar wel op de werkvloer? Hoe kun je de competenties het beste ontwikkelen? En zal het huidige onderwijs aangepast

moeten worden ter voorbereiding op 2030?

05/10 **KNVI Super Tuesday:** vernieuwing van de archiveringsfunctie

De KNVI heeft de afgelopen maanden onderzoek gedaan, het werkveld geraadpleegd en gesproken met innovators en specialisten over de toekomst van ons vakgebied. Tijdens de Super Tuesday presenteren we de resultaten en een nieuw manifest voor de Informatieprofessional. Mis het niet!

11/10 en 08/11 **KNVI Get Connected:**

de verbinding tussen informatieprofessionals

De maandelijkse virtuele netwerkbijeenkomst van de KNVI. Kom tussen 19.00 en 20.00 uur even kort bij elkaar om ontwikkelingen, trends en issues uit het vakgebied met elkaar te bespreken. Een mooie gelegenheid om te netwerken en kennis en ervaring te delen met vakgenoten!

12/10 **De blinde vlek(ken) van Enterprise Architectuur**

Iedereen wil duurzame dienstverlening, liefst onder architectuur... De vraag is echter: hoe dan?

Waarom hebben referentiearchitecturen niet het rendement waarop was gehoopt? Waarom leidt de Omgevingswet tot een nieuwe versie van de GEMMA? Waarom leidt TOGAF vooral tot complexe projecten? Waarom zijn zo veel organisaties moe van de zoveelste versie van ITIL? Waarom moeten we ons keer op keer inspannen om ISO-certificeringen te blijven halen? Waarom is het zo moeilijk om landelijke afsprakenstelsels in de zorg en overheid aan de praat te krijgen? Iedereen wil duurzame organisaties bouwen, maar waarom verdrinken we dan steeds in de complexiteit van de oplossing?

02/11 **KNVI Super Tuesday:** (des)Informatie en propa- ganda

Nieuws is het nieuws niet meer. Steeds vaker zijn we genoodzaakt om authenticiteit, betrouwbaarheid en juistheid van berichten in twijfel te trekken. Waarschijnlijk zitten we nog maar aan het begin van deze ontwikkeling. Wat zijn de gevolgen voor ons vakgebied? Hoe kunnen we onze ‘klanten’ behoeden voor nepnieuws, deep fake en alle andere vormen van desinformatie?

De antwoorden krijgt u tijdens dit Super Tuesday webinar.

Alle hierboven beschreven events zijn kosteloos toegankelijk voor KNVI-leden. Niet-leden betalen een kleine bijdrage. Meer informatie en aanmelden via www.knvi.nl.

Lid worden?

Word lid van de KNVI

KNVI verbindt, verrijkt, versterkt

Het lidmaatschap van de KNVI is er voor iedereen, werkzaam in (of met belangstelling voor) het vakgebied informatiebeheer en/of archivering. Word lid en profiteer van:

- Het abonnement op het vakblad Od
- Gratis of tegen gereduceerd tarief deelnemen aan alle activiteiten van de KNVI
- Brede netwerkmogelijkheden met collega-informatieprofessionals

Binnen de KNVI is de interessegroep SOD actief voor informatiebeheerders bij de overheid.

Lidmaatschapsvormen

A Persoonlijk lidmaatschap
Contributie bedraagt € 165,00

B Organisatielidmaatschap;
contributie bedraagt:
• bij 1 – 6 fte: € 225,00 excl. btw
• bij 7 – 12 fte: € 500,00 excl. btw
• bij 13 – 24 fte: € 775,00 excl. btw
• bij 25 fte – >: € 1.380,00 excl. btw
Bij een organisatielidmaatschap ontvangt de organisatie een evenredig aantal abonnementen op Od.

Voor organisaties zijn er ook mogelijkheden om de SOD te sponsoren. Interesse? Neem contact op via info@knvi.nl

De SOD maakt sinds 1 januari 2017 deel uit van de verenigde beroepsverenigingen KNVI, Ngi-NGN en SOD

Postbus 1058
3860 BB NIJCKERK
T: 033 247 34 27
E: info@knvi.nl
W: www.knvi.nl

Bouwen aan een **sterkere overheid**

Publieke organisaties staan voor complexe opgaven die vragen om expertise en veranderkracht. NCOD wil Nederland mooier maken door te bouwen aan een sterkere overheid. We adviseren, begeleiden en ondersteunen de publieke sector op het gebied van advies, detachering en opleidingen. NCOD maakt het verschil door betrokkenheid en verantwoordelijkheid van adviseurs binnen hun opdracht.

We bieden ondersteuning binnen de volgende expertisegebieden:

Digitalisering & Informatiemanagement | Financiën en Bedrijfsvoering | HRM | Juridische Zaken & Omgevingsrecht | Omgevingsmanagement | Personeel, salaris en rechtspositie | Publiekszaken Ruimtelijke Ontwikkeling | Sociaal Domein | Toezicht, Handhaving, Onderzoek & Preventie.

Kunnen we u ergens bij helpen? Ga dan voor meer informatie naar [NCOD.nl](https://www.ncod.nl)
Als adviseur bij NCOD aan de slag? Bekijk onze vacatures via werkenbijncod.nl